

Lapsen kuuleminen ja osallistuminen oikeuden- käyntiin ennen ja jälkeen lakiuudistuksen

Janica Oksanen

2020 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

Lapsen kuuleminen ja osallistuminen oikeudenkäyntiin ennen ja jälkeen lakiuudistuksen

Janica Oksanen
Liiketalous
Opinnäytetyö
Kesäkuu 2020

Janica Oksanen

Lapsen kuuleminen ja osallistuminen oikeudenkäyntiin

Vuosi 2020 Sivumäärä 40

Opinnäytetyön tarkoituksena on tarkastella ja selvittää, mitä muutoksia lakiuudistus Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tuo tullessaan lainsäädäntöön, sekä käräjäoikeuksien toimintatapoihin. Työssä vertaillaan sekä uutta, että vanhaa lakia, ja niiden eroavaisuuksia, sekä vertaillaan muiden pohjoismaiden lapsilakeja Suomen lapsilakiin. Lopuksi työssä pohditaan ja tehdään johtopäätöksiä siitä, miten laki on muuttunut ja kuinka se eroaa muiden pohjoismaiden lainsäädännöstä.

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) on alun perin astunut voimaan 1.1.1984. Lakiuudistus on astunut voimaan joulukuussa 2019. Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimuksen 12 artiklan mukaan sopimusvaltioiden tulee taata lapselle oikeus ilmaista näkemyksensä häntä koskevissa asioissa. Lapsen mielipide tulee myös ottaa huomioon päätöksenteossa lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Tämän lisäksi lapselle on annettava mahdollisuus esittää mielipiteensä häntä koskevassa oikeudellisessa asiassa suoraan tai edustajan välityksellä kansallisen lainsäädännön menettelytapojen mukaisesti.

Opinnäytetyön tutkimusmenetelmänä on käytetty oikeusdogmatiikkaa, jonka tarkoituksena on tutkia voimassa olevia oikeusnormeja ja oikeusjärjestelmää. Oikeusdogmatiikan lisäksi työssä on käytetty tutkimusmenetelmänä oikeusvertailua, jonka tarkoituksena on vertailla yhden tai useamman eri maan lainsäädäntöä Suomen lainsäädäntöön. Tässä työssä tarkastelun kohteena ovat olleet Ruotsin, Norjan ja Tanskan lainsäädännöt koskien lapsen kuulemistä.

Opinnäytetyön keskeisenä lähteenä on käytetty lakia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, sekä hallituksen esitystä HE 88/2018. Hallituksen esityksessä on ehdotettu muutoksia liittyen lapsen kuulemiseen lapsenhuoltolaissa. Lapsen kuulemisesta on säädetty jo aiemmin lainsäädännössä, mutta lapsen oikeutta tulla kuulluksi on esitetty parannettavaksi lakiuudistuksessa.

Janica Oksanen

Consultation and participation of the child in the judicial proceedings

Year	2020	Pages	40
------	------	-------	----

The purpose of the thesis was to examine and find out what changes the Law Reform on Child Custody and Right of Access will bring when it enters into legislation, as well as to the operating methods of district courts. The work compares both new and old law (and their differences) and compares the children's laws of other Nordic countries with the Finnish Children's Act. Lastly, the work considers and makes management decisions about how the law has changed and how it differs from the legislation of other Nordic countries.

The act on Child Custody and Right of Access (361/1983) originally entered into force on 1 January 1984. The law reform entered into force in December 2019. According to Article 12 of the United Nations Convention on the Rights of the Child, States Parties shall guarantee the right of the child to express his or her views in matters affecting him or her. The child's opinion should also be taken into account in decision-making according to the child's age and level of development. In addition, the child shall be given an opportunity to state his or her views on the legal matter concerning him or her, directly or through a representative, in accordance with the procedures of national law.

The research method of the thesis is legal dogmatic, the purpose of which is to study the valid legal norms and the legal system. In addition to legal dogmatic, a legal comparison has been used as a research method, the purpose of which is to compare the legislation of one or more different countries with the Finnish legislation. In this work, the legislation of Sweden, Norway and Denmark regarding the hearing of a child has been examined. The main source of the thesis is the law on child custody and visitation rights, as well as the government proposal 88/2018. The government's proposal proposes changes to the Child Custody Act in connection with the hearing of a child. The consultation of the child has already been provided for in legislation, but the child's right to be heard has been proposed to be improved in the law reform.

Keywords: Reform of the law, hearing the child, child law, child custody act

Sisällys

1	Johdanto.....	7
2	Opinnäytetyö.....	9
2.1	Tarkoitus ja rakenne.....	9
2.2	Tutkimusmenetelmä	10
2.3	Aineisto	11
2.4	Rajaus.....	12
3	Käsitteiden määrittely.....	13
3.1	Lakiuudistus.....	13
3.2	Osallisuus.....	13
3.3	Puhevalta.....	14
3.4	Lapsen mielipiteen selvittäminen.....	15
4	Laki Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta	16
4.1	Siviiliprosessi.....	18
4.2	Lapsen etu	19
4.3	Lapsi lainsäädännössä	20
4.4	Lapsen määräämisoikeus	21
5	Hallituksen esitys lapsen kuulemisesta oikeudenkäynnissä.....	22
5.1	Lakiuudistuksen tausta	22
5.2	Esityksen yleisperustelut	23
5.3	Esityksen ehdotukset ja tavoitteet	24
5.4	Lakiin tulevat uudistukset lapsen kuulemisen osalta	26
5.5	Sosiaali- ja terveystieteiden lausunnot	28
6	Lapsen kuuleminen ja osallistuminen oikeudenkäyntiin	28
6.1	Suomessa	30
6.2	Ruotsissa.....	31
6.3	Norjassa	31
6.4	Tanskassa.....	32
7	Vaikutukset käräjäoikeuden toimintaan	32
8	Yhteenveto, johtopäätökset ja pohdinta	34
	Lähteet.....	36
	Taulukot	40

Lyhenteet

EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EU	Euroopan unioni
EV	Eduskunnan vastaus
HE	Hallituksen esitys
HTL	Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta
HTTpA	Asetus lapsen huolto ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta
HTTpL	Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta
LOS	YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus, lapsen oikeuksien sopimus (SopS 60/1991)
LSL	Lastensuojelulaki
PL	Suomen perustuslaki
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1 Johdanto

Lapsen kuulemisella ja osallistumisella oikeudenkäyntiin tarkoitetaan lapsen oikeutta tulla kuulluksi häntä itseään koskevissa asioissa. Suomen perustuslain (731/1999) 6 §:n 3 momentin mukaisesti jokaisella ihmisellä, myös lapsella on oikeus tulla kuulluksi häntä koskevassa asiassa.¹ Työssä tarkastelun kohteena on, miten nämä lapsen oikeudet tulevat toteutuneiksi jälkeen lakiuudistuksen, sekä miten kuuleminen konkreettisesti tuomioistuimessa tapahtuu. Lapsen kuuleminen ja osallistuminen oikeudenkäyntiin on tämän opinnäytetyön laatimisen hetkellä ajankohtainen asia, sillä liittyen lapsen kuulemiseen ja osallistumiseen oikeudenkäynnissä on tehty lakiuudistus, joka on astunut voimaan joulukuussa 2019. Tässä vaiheessa uusi laki on siis ollut voimassa muutaman kuukauden ja uudistuksen vaikutukset ovat jo astuneet jossain määrin myös käräjäoikeuden arkeen. Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, miten lapsen oikeudet liittyen kuulemiseen ja osallistumiseen oikeudenkäynnissä muuttuvat ja paranevat, miten muutokset vaikuttavat itse siviiliprosessiin, sekä oikeudenkäynteihin käräjäoikeuksissa ja mitä mahdollisia ongelmia ja epäkohtia muutokset aiheuttavat. Lisäksi opinnäytetyössä tarkastellaan muiden pohjoismaiden lainsäädäntöä koskien lapsen kuulemistä ja osallistumista oikeudenkäyntiin.

Tutkimusmenetelmänä tässä opinnäytetyössä on käytetty oikeusdogmatiikkaa, ja sen ohella myös oikeusvertailua. Lainoppi, eli oikeusdogmatiikka tutkii oikeusjärjestelmään kuuluvia sääntöjä.² Oikeusvertailu puolestaan vertailee kahden tai useamman eri maan oikeussääntöjä toisiinsa.³

Lapsen kuulemisesta on säädetty jo alkuperäisessä, vuonna 1984 voimaan astuneessa laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta. Suomen saatua huomautuksia Lapsen oikeuksien komitealta ja lainsäädännön jäädessä joiltain osin vanhentuneeksi, on ollut ajankohtaista tehdä siihen muutoksia. Lapsen kuuleminen oikeudenkäynneissä on tähän asti järjestetty muun muassa olosuhdeselvitysten, valvottujen tapaamisten ja erilaisten sosiaalityöntekijöiden laatimien asiakirjojen välityksellä tuomioistuimelle.

Lapsioikeudessa lapsen etu on riidatta yksi tärkeimmistä käsitteistä. Suomi on vahvistanut Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimuksen (SopS 60/1991) vuonna 1990, ja Suomen lainsäädäntöön se on astunut vuonna 1991.⁴ Lapsen oikeuksien sopimus on

---

¹ PL 731/1999

² Pajulammi 2014, s. 17.

³ Husa 2014, s. 25.

⁴ Lapsen oikeuksien sopimus.

ihmisoikeussopimus, jossa säädetään lapsille kuuluvat oikeudet kaikkialla maailmassa, ja se on maailman laajimmin vahvistettu ihmisoikeussopimus. Sopimuksessa säädetään periaatteet, joiden mukaan lapset ovat kykeneväisiä ilmaisemaan omia näkemyksiään, eivätkä ole aikuisten omaisuutta. Sopimuksen tavoitteena on vähentää lapsiin kohdistunutta epäoikeudenmukaisuutta ja huonoa kohtelua valtioissa, jotka ovat sopimuksen vahvistaneet.⁵

Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimuksessa 3 artiklan mukaan kaikissa tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ennen kaikkea otettava huomioon lapsen etu. Sopimuksen 12 artiklassa säädetään, että sopimusvaltioiden tulee taata lapselle oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa lasta koskevissa asioissa ottaen huomioon lapsen ikä ja kehitystaso.⁶

Kaikki perus- ja ihmisoikeudet kuuluvat yhtäläisesti sekä aikuisille että lapsille. Kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa ei ole asetettu ikärajaa sille, ketkä saavat nauttia oikeuksista. Täten ihmisoikeudet kuuluvat myös lapsille. Tapauksissa, joissa lasta kohdellaan poikkeavasti suhteessa aikuiseen, täytyy syy perustella.⁷

Yhdistyneissä kansakunnissa toimii lapsen oikeuksien komitea, joka valvoo lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumista. Suomi on saanut komitealta yleiskommentteja muun muassa 3 artiklan ja 12 artiklan soveltamisesta eli lapsen oikeudesta tulla kuulluksi.⁸

Lapsen oikeuksien komitean määritelmän mukaan lapsen etu on kolmiosainen käsite. Lapsen etu on aineellista oikeutta, eli lapsen etu otetaan huomioon ensisijaisesti häntä koskevissa asioissa ja päätöksenteossa. Lapsen etu on myös perustavanlaatuinen tulkintaperiaate, eli kaikista mahdollisista tulkintavaihtoehdoista tulee valita lapsen etua parhaiten toteuttava vaihtoehto. Viimeisenä lapsen etu on menettelysääntö, eli lapseen vaikuttavissa päätöksissä on otettava huomioon sekä myönteiset, että kielteiset vaikutukset.⁹ Lakiuudistuksen perimmäisenä pohjana ja syynä muutosten tekemiselle on ehdottomasti lapsen etu. Lapsen oikeuksia on pyritty parantamaan lakiuudistuksen avulla.

Suomi on vahvistanut myös lasten oikeuksien käyttöä koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen (SopS 13/2011). Tämän yleissopimuksen tarkoituksena on vahvistaa lasten oikeuksia lapsen osallistumisessa itseään koskeviin oikeudellisiin menettelyihin tuomioistuimissa tai vastaavanlaista valtaa käyttävissä hallinnollisissa viranomaisissa. Suomi on valinnut kolme

---

⁵ Mikä on lapsen oikeuksien sopimus?

⁶ Mikä on lapsen oikeuksien sopimus?

⁷ Hakalehto-Wainio 2013, s. 25.

⁸ Työryhmän mietintö 47/2017, s.13 - Yleiskommentti nro 12, 2009.

⁹ Yleiskommentti nro 12, 2009.

oikeusviranomaisessa käsiteltävää perheoikeudellisten asioiden ryhmää, joihin yleissopimusta hyödynnetään. Suomen valitsevat ryhmät ovat lapseksiottamista, isyyden vahvistamista ja huostaanoton tuomioistuinkäsittelyä koskevat oikeudelliset menettelyt.¹⁰

Vuonna 2010 Euroopan neuvoston komitea hyväksyi ohjeet koskien lapsiystävällistä oikeudenkäyttöä. Ohjeet sisältävät käytännön toimia, joiden tarkoituksena on lasten asianmukainen kohtelu oikeuslaitoksen kaikilla aloilla. Ohjeilla edesautetaan lasten oikeutta osallistua oikeudenkäynteihin, sekä muihin menettelyihin ja sallitaan lapsille mahdollisuus tulla kuulluksi ja ilmaista mielipiteensä oikeuslaitoksessa jokaisessa menettelyn vaiheessa.¹¹

Lakiuudistuksen tarkoituksena lapsen kuulemisen ja osallistumisen osalta on vahvistaa lasten oikeutta ilmaista mielipiteensä, osallistua ja tulla kuulluksi häntä koskevien asioiden käsitelyssä.¹² Lapsen kuuleminen oikeudenkäynnissä ensi kuulemalta voi vaikuttaa hyvältä ja oikeudenmukaiselta järjestelyltä, mutta mikäli oikeanlaisia resursseja lapsen kuulemiseen ei ole, sillä voi olla enemmän haitallisia, kuin hyödyllisiä vaikutuksia lapsen asemaan oikeudenkäynnissä.

2 Opinnäytetyö

2.1 Tarkoitus ja rakenne

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää ja tarkastella, minkälaisia muutoksia lapsen kuulemiseen oikeudenkäynnissä on tullut lapsen huolto ja tapaamisoikeuslain uudistuksen myötä. Tavoitteena on tarkastella, minkälaisia vaikutuksia muutoksilla on käräjäoikeuden toimintatapoihin ja mitä epäkohtia uudistus voi aiheuttaa.

Työn tarkastelun kohteena on erityisesti käräjäoikeudessa käsiteltävät hakemusasiat, ja niihin liittyen lapsen mielipiteen selvittäminen ja konkreettinen lapsen kuuleminen. Lapsiin liittyvät hakemusasiat ovat pääsääntöisesti lapsen huoltoon- ja tapaamisoikeuteen liittyviä. Työssä selvitetään myös, mitä raameja lainsäädäntö asettaa lapsen kuulemismenettelylle ja miten ne ovat muuttuneet lakiuudistuksen myötä. Työn keskeisimpänä aiheena selvitetään, mitä lapsen kuuleminen on, ja missä tapauksissa sitä tulee toteuttaa.

Opinnäytetyön toisessa luvussa kerrotaan opinnäytetyön tutkimusmenetelmistä, aineistosta ja rajauksesta. Kolmannessa luvussa avataan muutamia työn kannalta oleellisia käsitteitä, ja

---

¹⁰ Työryhmän mietintö 47/2017, s.13

¹¹ Työryhmän mietintö 47/2017, s.14

¹² Työryhmän mietintö 47/2017, s.1

niiden tarkoitusta. Neljännessä luvussa päästään itse opinnäytetyön keskeisimpään aiheeseen, eli Lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta ja siihen liittyviin käsitteisiin, kuten lapsen etu ja siviiliprosessi. Työssä on otettu tutkimuskysymyksen selvittämisen perustaksi kysymys siitä, mitä lapsen etu tarkoittaa. Lapsen etu on lapsioikeudessa yksi tärkeimpiä käsitteitä, ja joka on perustana koko lapsioikeudelle.

Viides luku keskittyy lapsilain lakiuudistukseen. Luvussa avataan ja pohditaan tarkemmin hallituksen esityksen tavoitteita, ja selvitetään eri lausuntoja ja mielipiteitä liittyen lapsen kuulemiseen. Työssä käytetään toisena tutkimusmenetelmänä oikeusvertailua, ja kuudennessa luvussa onkin kerrottu enemmän muiden pohjoismaiden vastaavista lapsilaeista.

Työn viimeisissä luvuissa seitsemän ja kahdeksan pohditaan itse tutkimuskysymystä, eli mitä vaikutuksia lakiuudistus tuo käräjäoikeuden toimintaan ja omaa pohdintaani liittyen lapsen kuulemiseen.

2.2 Tutkimusmenetelmä

Oikeustieteessä tutkimusmenetelmä valitaan tutkimuskohteen mukaisesti. Tavoitteena on ratkaista käsillä oleva tutkimusongelma, ja tutkimusmenetelmä tulee valita sen mukaan.¹³ Tärkeimmät tarkastelutavat oikeustieteessä ovat oikeusdogmatiikka, oikeushistoria, oikeussosiologia, oikeusfilosofia ja oikeusvertailu. Oikeustieteen kirjallisessa työssä voidaan käyttää useita eri tarkastelutapoja.¹⁴ Tutkimusmenetelmän avulla tarkoituksena on useiden eri lähteiden avulla kuvailla ja selvittää lapsen kuulemismenettelyä tuomioistuimessa lakiuudistuksen myötä.

Opinnäytetyössä tutkimusmenetelmänä on käytetty pääosin lainoppia, eli oikeusdogmatiikkaa, sekä oikeusvertailua. Oikeusdogmatiikka tulkitsee voimassa olevaa oikeutta, oikeusjärjestelmää ja oikeusnormeja.¹⁵ Oikeusvertailu taas vertailee kahden tai useamman eri maan oikeussääntöjä toisiinsa.¹⁶

Oikeusdogmatiikka on yleisin oikeudellinen tutkimusmenetelmä. Oikeusdogmatiikassa tutkitaan oikeusjärjestykseen kuuluvia sääntöjä ja jäsennetään voimassa olevaa oikeutta. Sääntöjen sisällön selvittämiseksi tutkitaan oikeusjärjestystä ja tätä kutsutaan tulkittamiseksi.¹⁷

---

¹³ Husa, Mutanen & Pohjolainen 2008, s. 27.

¹⁴ Husa ym. 2008, s. 19-20.

¹⁵ Pajulammi 2014, s. 17.

¹⁶ Husa ym. 2008, s. 23.

¹⁷ Husa ym. 2008, s. 20.

Oikeusvertailussa vertaillaan kahden tai useamman eri maan oikeusilmiöitä ja oikeussääntöjä toisiinsa. Yleisesti oikeusvertailua käytetään oikeusdogmatiikan tukena, mutta se voi myös olla itsenäinen tutkimusmenetelmä. Usein lainvalmistelussa hyödynnetään oikeusvertailua.

Kansainvälistymisen myötä oikeusvertailun merkitys Suomessa on lisääntynyt ja nykypäivänä sen tärkein tehtävä on lainsäätäjän avustaminen. Euroopan unionin ja näin ollen oikeuden yhtenäistymisen myötä oikeusvertailusta on tullut tarpeellista ja olennaista. Oikeusvertailun avulla voidaan kartoittaa esimerkiksi sitä, minkälaisia yhteneväisiä toimintoja Euroopan unionin alueella voidaan aloittaa, kun huomioidaan jäsenvaltioiden oikeusjärjestelmät.¹⁸

Oikeusvertailu on tutkimushaara ja metodi, eikä sitä ole sidottu vain yhteen tiettyyn tutkimustapaan. Oikeusvertailun tarkoituksena on etsiä vertailun avulla yhteneväisyyksiä ja eroavaisuuksia, ja selvittää mistä ne johtuvat. Oikeusvertailu jaetaan oikeusvertailevaan teoriaan ja oikeusvertailevaan tutkimukseen. Oikeusvertailevassa teoriassa tarkoituksena on tutkia itse oikeusvertailua, ja oikeusvertailevassa tutkimuksessa tutkitaan ja tarkastellaan eri oikeusjärjestyksiä.¹⁹ Tässä työssä menetelmänä käytettiin oikeusvertailevaa tutkimusta.

Näiden tutkimusmenetelmien mukaisesti on selvitetty lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lain sisältöä. Opinnäytetyö on pohtiva ja käsittää tulkintaa lapsilaista. Lakia ja lakiuudistusta on yritetty tulkita taustalla olevien lapsen edun ja oikeuksien kannalta. Työssä on käytetty vertailevaa tutkimusta, kun muiden pohjoismaiden lakeja on vertailtu Suomen vastaavaan lakiin. Työssä on tarkasteltu Ruotsin, Norjan ja Tanskan vastaavaa lainsäädäntöä.

2.3 Aineisto

Tarkoituksena oikeudellisessa työssä on käyttää useita eri oikeuslähteitä, ja tällaisia ovat sellaiset lähteet, jotka käsittävät tietoa oikeuden sisällöstä. Tärkeimmät oikeuslähteet etenkin oikeusdogmatiikassa ovat lait ja muut säädökset.²⁰ Oikeuslähteet voidaan jakaa vahvasti velvoittaviin, heikosti velvoittaviin sekä sallittuihin oikeuslähteisiin. Vahvasti velvoittaviin oikeuslähteisiin kuuluvat muun muassa laki. Heikosti velvoittaviin kuuluvat lainvalmistelutyöt ja ennakkoratkaisut. Sallittuihin oikeuslähteisiin voidaan luokitella muun muassa oikeustiede ja yleiset oikeusperiaatteet.²¹

Lakeja ja asetuksia tulkittaessa on hyvä käyttää lisäksi apuna muuta aineistoa, kuten lakisäädösten esitöitä ja oikeuskirjallisuutta. Pelkän lain tai asetuksen tarkastelemisella itse asian sisältö saattaa jäädä joiltain osin epäselväksi.²²

---

¹⁸ Mikkola 2001, s. 1-4.

¹⁹ Husa 2014, s. 26-28.

²⁰ Husa ym. 2008, s. 32.

²¹ Aarnio 2014, s. 231-255.

²² Husa ym. 2008, s. 33.

Opinnäytetyön aihe liittyy lapsioikeuteen, joten työn keskeisenä lähteenä on käytetty lakia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983), hallituksen esitystä lakiuudistuksesta (HE 88/2018) sekä 20.11.1989 YK:n yleiskokouksessa hyväksyttyä YK:n lapsen oikeuksien sopimusta (SopS 59-60/1991). Kyseisessä sopimuksessa on määritetty lapsen oikeudet, ja sopimuksen mukaisesti valtion on huolehdittava, että lapsen oikeudet toteutuvat. Valtioiden tulee ratifioida eli vahvistaa sopimus ja saattaa se voimaan valtiosisäisesti lakien muutoksilla ja näin ollen sisällyttää se valtion lakeihin. Suomi on ratifioinut sopimuksen vuonna 1991.²³

Muita keskeisiä lähteitä työssä ovat muut työn kannalta oleelliset lait ja lapsioikeuteen liittyvä oikeuskirjallisuus. Lisäksi lähteinä on käytetty lapsen oikeuksien komitean antamia huomautuksia ja suosituksia.

Opinnäytetyössä käytettyjä, vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ovat muun muassa lapsenhuoltolaki ja YK:n lapsen oikeuksien sopimus. Työn keskeisenä tarkastelun kohteena olivat laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta ja siihen tulleet muutokset. Työssä heikosti velvoittava lähde oli hallituksen esitys, joka oli keskeinen lähde, erityisesti kun tarkasteltiin säännösmuutosten taustaa ja tavoitteita.

2.4 Rajaus

Opinnäytetyö on rajattu koskemaan lain lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta lakiuudistuksen kohtia liittyen lapsen kuulemiseen tuomioistuimessa. Työssä perehdytään erityisesti käräjäoikeudessa käsiteltäviin huolto- ja tapaamisoikeuteen liittyviin asioihin, jotka ovat hakemusasioita. Ulkopuolelle on siten jätetty asiantuntija-avusteiset tuomioistuinsovittelet, sekä laajat riita-asiat koskien esimerkiksi lapsen elatusta ja sen vahvistamista.

Opinnäytetyössä käsitellään lakiuudistusta koskien lakia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, ja työssä käsitellään erityisesti lakiuudistusta lapsen kuulemisen osalta. Näin ollen työn ulkopuolelle on jätetty asiakokonaisuudet liittyen muihin lapsenhuoltolain ja sen lakiuudistuksen kohtiin.

---

²³ Mikä on lapsen oikeuksien sopimus?

3 Käsitteiden määrittely

3.1 Lakiuudistus

Suomessa eduskunta säätää lakeja, joka tapahtuu eduskunnan täysistunnossa.²⁴ Eduskunnassa on 200 kansanedustajaa, jotka valitaan neljän vuoden välein vaaleilla.²⁵ Eduskunta muuttaa vanhaa lakia joko hallituksen esityksestä, kansanedustajan aloitteesta, tai kansalaisten tekemästä lainsäädäntöaloitteesta, jolla on vähintään 50 000 kansalaisen kannatus.²⁶

Vuosittain hallitus antaa noin 250 lakiesitystä ja suurin osa laeista saa alkunsa itse esityksistä. Lakiesitysten käsittely voi kestää esityksen laajuuden mukaan muutamasta kuukaudesta, jopa useisiin vuosiin. Vaalikauden päättyessä keskeneräiset esitykset ja lakialoitteet raukeavat.²⁷

Eduskunnan täysistunnossa käytävällä lähete keskustelulla aloitetaan lakiesityksen käsittely. Kun lähete keskustelu on saatu päätökseen, täysistunto päättää, että mihin valiokuntaan esitys lopulta päätyy käsiteltäväksi. Esityksen käsittely pyritään luonnollisesti aloittamaan valiokunnassa mahdollisimman nopeasti. Valiokunta laatii esityksestä mietinnön, ja sen jälkeen asian käsittely siirtyy jälleen eduskunnan käsiteltäväksi. Lakiesitysten käsittely hoidetaan aina kahdella erillisellä käsittelyllä. Ensimmäisessä käsittelyssä käsitellään lakiehdotuksen sisältöä, ja toisessa käsittelyssä päätetään ensimmäisessä käsittelyssä laaditusta lakitekstistä, että hyväksytäänkö vai hylätäänkö se. Toinen käsittely voidaan järjestää aikaisintaan kolmen päivän kuluttua ensimmäisestä käsittelystä. Tavallinen laki voidaan yksinkertaisesti hyväksyä tai hylätä, riippuen enemmistöllä annetuista äänistä.²⁸

Seuraavaksi eduskunnan täytyy hyväksyä laki, ja sen jälkeen se siirtyy vahvistettavaksi Tasavallan Presidentille. Kun Tasavallan Presidentti on vahvistanut lain, se julkaistaan Suomen säädöskokoelmassa. Mikäli Tasavallan Presidentti jättäisi vahvistamatta lain, se palautuisi takaisin käsiteltäväksi eduskuntaan.²⁹

3.2 Osallisuus

Lapsen osallisuus on laaja käsite, ja sen tärkeys lapsia koskevassa lainsäädännössä on lisääntynyt vuosi vuodelta, ja nykypäivänä sen voidaan sanoa olevan yksi lapsilainsäädännön perusarvoista. Osallisuus muodostuu lapsen oikeudesta saada tietoja itseään koskevista asioista, jotta hän voi muodostaa oman mielipiteensä asioista ja näin ollen mielipiteellään vaikuttamaan

---

²⁴ Eduskunta. Lakien säätäminen.

²⁵ Eduskunta. Lakien säätäminen.

²⁶ Eduskunta. Lainvalmistelu ja eduskunta-asiakirjat.

²⁷ Eduskunta. Lakien säätäminen.

²⁸ Eduskunta. Lakien säätäminen.

²⁹ Eduskunta. Lakien säätäminen.

asioiden käsittelyyn. Lapsen osallisuuteen kuuluu puhevalta, kuuleminen, mielipiteen selvittäminen, sekä lapsen omien näkemysten esittäminen ja niiden ottaminen huomioon. Osallisuudesta puhuttaessa täytyy muistaa, että osallisuus ja osallistuminen ovat täysin eri asioita, ja osallistumisella tarkoitetaan konkreettista tilaisuutta vaikuttaa itseään koskevaan lainsäädäntöön.³⁰ Oikeus osallistua itseään koskevien asioiden käsittelyyn on yksi tärkeimmistä lapsen oikeuksista, ja se on keino, jotta muutkin oikeudet toteutuvat. Lapsella on myös oikeus olla osallistumatta itseään koskeviin asioihin, mikäli hän niin haluaa.

Perus- ja ihmisoikeuksiin kuuluu osallisuus- ja vaikuttamismahdollisuus itseään koskevissa asioissa. Lapsen oikeus osallisuuteen koskee sekä perheessä tapahtuvaa päätöksentekoa, että julkisen vallan toimintaa ja päätöksentekoa. Lapsen osallistuminen itseään koskevien asioiden päätöksentekoon on yksi olennaisista osista oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä, kun asioita käsitellään tuomioistuimissa. Perustuslain 21 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklassa on säädetty oikeudenmukaisesta oikeudenkäynnistä. Myös ajatellen lapsen kokemusta oikeudenmukaisuuden kannalta, lapsen mahdollisuus osallisuuteen on tärkeää. Edellä mainittujen lisäksi lapsen osallisuudella on olennainen vaikutus päätöksentekoa ajatellen.

Suomen perustuslaissa on 6 §:ssä säädelty, että kaikkia lapsia täytyy kohdella tasa-arvoisesti, ja heidän tulee saada kehitystään vastaavasti osallistua itseään koskeviin asioihin.

Lapsen osallisuutta, ja oman mielipiteen esille tuomista pidetään tärkeänä osana tuomioistuinkäsittelyä, mutta siitä huolimatta se ei ole täysin ongelmaton tai riskitöntä. Joissain tapauksissa lapsen osallistuminen saattaa olla lapselle jopa vahingollista, esimerkiksi oikeudenkäynnissä, jossa aikuiset yrittävät käyttää lapsen osallisuutta omien tavoitteidensa saavuttamiseen.³¹

Jotta ihminen tuntee menettelyn oikeudenmukaisena, edellyttää se osallisuutta asiaan. Osallisuudella tarkoitetaan yksilön mahdollisuutta vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja henkilön kokemusta siitä, että hän on mukana itseään koskevissa asioissa.³²

3.3 Puhevalta

Puhevalta liittyy vahvasti osallisuuteen ja se on oikeudellisesti katsottuna osallisuuden vahvin muoto. Puhevallan käyttämisestä on säädetty hallintolainkäyttölain 4 luvussa ja lähtökohtana on, että alle 18-vuotiaat eivät ole oikeudenkäyntikelpoisia. Tämä tarkoittaa sitä, että alle 18-vuotiaat eivät voi prosessata itse, eli jotta lapsi voi käyttää puhevaltaansa, hän tarvitsee edustajan. Lähtökohtaisesti lapsen puhevaltaa ja lasta edustaa tuomioistuimissa hänen

---

³⁰ Toivonen 2017, s. 119.

³¹ Toivonen 2017, s. 120-121.

³² Toivonen 2017, s. 119-120.

huoltajansa. Lapsella on oikeus tulla kuulluksi kirjallisesti ja suullisesti. Pääsääntöisesti kuuleminen on kirjallista, mutta mikäli lapsi pyytää tai suostuu kuulemiseen, suullinen kuuleminenkin on mahdollista.

Puhevallassa on kyse oikeudenkäyntikelpoisuudesta ja oikeudessa kuulluksi tulemisesta on kysymys siitä, että lasta koskevassa päätöksenteossa lapsella on oikeus kertoa mielipiteensä ja tulla mielipiteensä kanssa otetuksi huomioon.³³

3.4 Lapsen mielipiteen selvittäminen

Alustavasti lapsen mielipide tulee selvittää riippumatta lapsen iästä, mutta säännöksen mukaan lapsen mielipide ja toivomukset on selvitettävä ja otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti. Lapsen iästä huolimatta, jokaiselle lapselle kuuluu oikeus ilmaista mielipiteensä. Lapsen kuuleminen ja lapsen mielipiteen selvittäminen ovat prosessuaalisesti kaikkiaan kaksi eri asiaa, mutta kummassakin on kyse lapsen osallistumisoikeuden toteutumisesta ja päätöksenteon kannalta tärkeästä lapsen mielipiteen sisällöllisestä selvittämisestä. Lapsen mielipide selvitetään pääsääntönä sosiaalitoimen avulla, ja näin ollen lapsen mielipide välittyy tuomioistuimelle sosiaalitoimen erilaisten kirjausten, kertomusten ja selvitysten kautta. Lapsen mielipiteen selvittäminen poikkeaa lapsen kuulemisesta, sillä lapsen kuuleminen voidaan toteuttaa sosiaalitoimen lisäksi myös tuomioistuimessa. Lasta voidaan kuulla suoraan tuomioistuimessa tai muulla asianmukaisella tavalla.³⁴

Lapsen mielipide voidaan selvittää monella eri tavalla, sillä se on vapaamuotoista. Tapa, jolla lapsen mielipide voidaan selvittää, riippuu itse lapsen iästä ja kehitystasosta, miten lapsi ilmaisee mielipiteensä ja kuinka lasta täytyy tukea mielipiteen ilmaisemisessa. Tärkeintä mielipiteen selvittämisessä on, että lapsella on mahdollisuus muodostaa oma mielipiteensä vapaasti, ja niin että lapsi ymmärtää mistä asiassa on kyse. Tavoitteena on, että lapsi ilmaisee aidon, oman mielipiteensä. Lapselle esitettävien kysymysten ei tule olla johdattelevia, ja kysymykset tulee esittää mahdollisimman neutraalisti. Henkilöllä, joka selvittää lapsen mielipidettä, on oltava ammattitaitoa ja kokemusta lasten kanssa työskentelystä ja asiantuntemus kysymyksiä kysyttäessä. Lapset usein osaavat vastata suorasti heille esitettyihin kysymyksiin.³⁵ Pienten lasten mielipiteen selvittäminen suoraan tuomioistuimessa voi olla haastavaa, mutta sosiaalityön tekemä mielipiteen selvittäminen voidaan tehdä esimerkiksi tarkastelemalla lapsen ja vanhempien vuorovaikutussuhdetta. Vanhempien lasten mielipide voidaan helpommin selvittää tuomioistuimen toimesta, sillä mielipidettä voidaan selvittää keskustelemalla. Lapsi voi myös kieltäytyä ilmaisemasta mielipidettään, lapsella on oikeus siihen. Mikäli

³³ Toivonen 2017, s.131.

³⁴ Puonti ym. 2004, s. 133.

³⁵ Puonti ym. 2004, s. 134.

lapsi ei halua muodostaa mielipidettä asiassa, häntä ei tule siihen painostaa tai vaatia kertomaan vastauksia.³⁶

4 Laki Lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (LHL 361/1983) on astunut voimaan tammikuussa 1984.³⁷ Lain tarkoituksena oli parantaa sekä avioliiton ulkopuolella syntyneiden lasten vanhempien että avioerovanhempien oikeuksia. Lain voimaantuloon asti lapsen huoltajina saivat toimia ainoastaan avioliitossa olleet vanhemmat, ja lapsi, joka oli syntynyt avioliiton ulkopuolella, oli yksinomaan äitinsä huollossa.³⁸

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta (361/1983) on tullut voimaan tammikuussa 1984, eli noin 36 vuotta sitten. Lakia on muutettu sen antamisen jälkeen ainoastaan täydentämällä sitä kansainvälisten sopimusten ja Euroopan unionin lainsäädännön niin vaatiessa. Uusimpana muutoksena lakia on täydennetty toukokuussa 2014 säännöksillä liittyen huolto- ja tapaamisiiriitojen sovitteluun. Täydennyksessä kunnan velvoitteeksi on säädetty asiantuntijapalveluiden järjestäminen huoltoriitojen tuomioistuinsovittelua varten.

Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta ensimmäisessä luvussa on yleisiä säännöksiä, joissa käsitellään lapsen huoltoa, tapaamisoikeutta, lapsen huoltajia, sekä huoltajien tehtäviä ja heidän yhteistoimintaansa. Säädöksessä on ensimmäisenä määritelty lapsen huollon ja tapaamisoikeuden tarkoitus. Lapsen huollon tarkoitus on turvata lapsen tasapainoinen hyvinvointi ja kehitys, sekä lapsen hyvä hoito ja kasvatusta, valvonta ja huolenpito. Huollon tarkoituksena on myös taata läheiset ja positiiviset ihmissuhteet lapsen ja vanhempien välillä. Lapsen tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapsen oikeus tapaamisiin, sekä yhteydenpitoon sen vanhemman kanssa, jonka luona lapsi ei asu. Jotta tapaamisoikeus toteutuisi, lapsen vanhempien tulee toimia yhdessä ja yhteisymmärryksessä, siten että lapsen etu otetaan huomioon.³⁹

Lapsilain toisessa luvussa on säädetty vielä yksityiskohtaisemmin lapsen huoltajista, ja lapsen tapaamisoikeudesta. Luvussa säädetään esimerkiksi tuomioistuimen päätöksistä lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta, sekä lapsen mielipiteen ja toivomusten selvittämisestä. Lain kolmannessa luvussa käsitellään tarkemmin oikeudenkäyntiä ja lapsen kuulemistä. Alkuperäinen,

---

³⁶ Araneva 2016, s.192-193.

³⁷ HE 88/2018 vp, s. 5.

³⁸ Savolainen 1984, s. 75.

³⁹ HTL 190/2019.

vuonna 1983 säädetty laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta sisälsi vain nämä edellä mainitut kolme lukua, ja neljäntenä lukuna olivat erinäiset säännökset.⁴⁰

Neljännes luku pitää sisällään kansainvälisen yksityisoikeuden alaan kuuluvat säännökset, ja viidennessä luvussa säädetään lapsen palauttamisesta Haagin sopimuksen nojalla. Lain kuudennessa luvussa on säädöksiä liittyen vieraassa valtiossa annettujen päätösten vahvistamisesta ja lapsen palautusta koskevasta menettelystä. Lain viimeisessä luvussa on määritelty säännökset.⁴¹

Lain ensimmäiset luvut koostuvat lähinnä huoltoon, vanhempiin ja huoltajiin liittyvistä säännöksistä. Lapsen oikeuksiin kuuluu huolto, ja lain mukaan sen toteutuminen on huoltajan vastuulla. Lainsäädännössä huoltajalla on velvollisuuksia, ja ne on personoitu laissa erilaisilla ilmaisuilla, esimerkiksi ”tulee” ja ”ei saa”. Yleisesti vanhempien pyrkimyksenä on toteuttaa lapsen etua, joten lainsäädännössä asetettuja velvoitteita voidaan pitää realistisina.⁴²

Lapsen huoltajina toimivat lapsen vanhemmat tai muut henkilöt, joiden huoltoon lapsi on uskottu. Huoltajilla on oikeus päättää lasta koskevista asioista, kuten terveydenhuollosta ja asuinpaikasta. Erilaisia lapsen huoltomuotoja ovat yhteishuolto, yksinhuolto, oheishuolto ja sijaishuolto. Yhteishuollossa lapsen molemmat vanhemmat ovat huoltajia, ja he tekevät lasta koskevat päätökset yhdessä ja tasavertaisesti. Yksinhuollossa lapsella on yksi huoltaja, ja tämä huoltaja tekee kaikki lasta koskevat päätökset itsenäisesti.

Lapsen huoltajana voi toimia alaikäinen tai joku muu henkilö, kuin lapsen syntymävanhempi, sillä laissa huoltajalle ei ole asetettu erityisiä kelpoisuusehtoja.⁴³ Tuomioistuimella on mahdollisuus päättää lapsen huollosta, ja siitä, kenelle lapsen huolto uskotaan. Lapsen huoltajiksi voidaan määrätä molemmat vanhemmat, vain toinen vanhempi tai oheishuoltaja.⁴⁴ Lapselle huoltaja on erityisen tärkeässä asemassa, sillä huoltaja vaikuttaa lapsen elämään liittyvissä asioissa, lapsen mielipiteen selvittämisessä, sekä lapsen edun huomioimisessa.

Vanhempien yhteiselämän päättyessä ja eron astuessa voimaan vanhemmuuden tulisi silti jatkua. Päätöksenteko lapsen asioista ei kuitenkaan välttämättä toteudu siten, kuin sen pitäisi.

⁴⁵ Tilanteissa, joissa vanhemmat ovat joutuneet ristiriitatilanteeseen, hakevat he apua ulkopuolisilta tahoilta. Suurimmassa osassa tapauksia lapsen huolto ja tapaamista koskeva asia selvitetään sosiaalilautakunnan vahvistamalla sopimuksella. Osa tapauksista päättyy kuitenkin käräjäoikeuden ratkaistavaksi ja osa niistä on kirjallisesti ratkaistavissa ja osa vaatii

---

⁴⁰ HTL 190/2019.

⁴¹ HTL 190/2019.

⁴² Kangas 2013, s. 98.

⁴³ Kangas 2013, s. 99-100.

⁴⁴ HTL 190/2019.

⁴⁵ Kurki-Suonio 2010, s. 1183.

riitaisuutensa takia istuntokäsittelyä, jossa asiaan osallisia voidaan kuulla ja näin selvittää paremmin heidän mielipiteitään ja näkemyksiään.⁴⁶

Sillä työssäni tarkastellaan sitä, miten muutokset vaikuttavat käräjäoikeuden työskentelyyn, ohessa on taulukko, josta näkee sen, että kuinka paljon lapsen huoltoa ja tapaamista koskevia asioita päätyy käräjäoikeuteen.

Yhteensä (per vuosi)	3200
Riitaisia	2582
Riidattomia	618

Taulukko 1: Käräjäoikeuden käsittelyyn päätyvien hakemusasioiden määrä vuositasolla 2015-2016. (Oikeusministeriön julkaisu 47/2017.)

Yllä olevan taulukon mukaan osa käräjäoikeuksiin tulleista hakemuksista oli riidattomia ja ne ratkaistiin kirjallisessa menettelyssä. Suurin osa hakemuksista oli kuitenkin riitaisia, toisaalta osa myöskin niistä päätyi käsittelyn aikana sovintoon. Näitä sovittelumenettelyssä käsiteltyjä tapauksia oli yhteensä 896, eli yli kolmas osa kaikista riitaisista tapauksista. Tuomioistuinsovittelun käyttäminen on kasvanut huomattavasti viimeisinä vuosina, ja tulokset sovitteluista ovat olleet erinomaisia.⁴⁷

Ottaen huomioon muuttunut yhteiskuntamme ja kansainväliset sitoumukset, lainsäädäntöä on tarpeen muuttaa. Erityisesti lapsen mahdollisuus osallistua häntä koskevien asioiden käsittelyyn on vahvistettava uudistuksen myötä.

4.1 Siviiliprosessi

Opinnäytetyön tutkimuskysymys on rajattu koskemaan käräjäoikeuden hakemusasioita liittyen lapsioikeuteen. Käräjäoikeudessa lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat käsitellään hakemusasioina. Vanhemmat yhdessä tai erikseen voivat tehdä hakemuksen käräjäoikeuteen, joka määräytyy lapsen asuinpaikkakunnan mukaan. Hakemus voi koskea lapsen huoltoa, asumista tai tapaamisoikeutta.⁴⁸

⁴⁶ Työryhmän mietintö 47/2017.

⁴⁷ Työryhmän mietintö 47/2017, s. 12.

⁴⁸ Aaltonen 2009, s. 131.

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevat asiat ovat indispositiivisia, eli niissä sovinto ei ole sallittu. Tämä ei tarkoita sitä, etteikö asiassa voitaisi päätyä sovintoon, vaan sitä, että tuomioistuimen on ratkaistava asia lapsen edun mukaisesti, eikä ratkaisu ole sidoksissa asiaan osallisten vaatimuksiin. Lapsiin liittyvät asiat ovat indispositiivisia, sillä tuomioistuimen ratkaisun kohteena on lapsi, jolla ei ole mahdollisuutta valvoa oikeudenkäynnissä omaa etuaan. Näin ollen tuomioistuin kantaa vastuun siitä, että vanhempien yhdessä tekemän sovinto on lapsen edun mukainen.⁴⁹

Hakemusasian käsittely kärjäoikeudessa jatkuu riita-asian käsittelyä koskevassa järjestyksessä, jos asia muuttuu riitaiseksi.⁵⁰ Hakemusasia käsitellään riitautuessaan kärjäoikeuden istunnossa, mikäli asian kirjallinen käsittely ei ole mahdollista, tai asiaan osallinen ei siihen suostu.⁵¹

Kun asiaa on käsitelty ensiksi kirjallisessa valmistelussa, asia siirtyy valmisteluistuntoon, jossa suunnitellaan ja keskustellaan asian käsittelystä, sekä etenemisestä. Perheasioiden kirjallisessa, tai suullisessa valmistelussa usein pyydetään olosuhdeselvityksen toimittamista. Olosuhdeselvityksen tarkoituksena on selvittää esimerkiksi lapsen vanhemman kotiolosuhteet, vanhemman vuorovaikutusta lapseen ja lapsen mielipidettä häntä koskevaan asiaan. Kärjätuomari ja vanhemmat tai heidän avustajansa voivat pyytää ja yksilöidä olosuhdeselvityksessä selvitettäviä asioita. Olosuhdeselvitys on pääsääntöisesti yleisin keino saada lapsen mielipide selville.

Valmisteluistunnon jälkeen asia siirtyy pääkäsittelyyn, jossa käydään läpi asian tilannetta ja osapuolet esittävät sekä kirjallisia, että henkilö todistelua. Asia voidaan ratkaista pääkäsittelyssä, tai asiassa voidaan antaa erilaisia välipäätöksiä riippuen asian laadusta. Välipäätöksen jälkeen asian käsittely tuomioistuimessa jatkuu.

4.2 Lapsen etu

Lapsen etu on lapsilainsäädännön perusta. YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa on säädelty lapsen edun toteuttamisesta ja sopimus on perusta lapsen oikeuksille. Sopimus on alle 18-vuotiaita koskeva kansainvälinen ihmisoikeussopimus, ja se on tullut Suomessa voimaan vuonna 1991. Sopimuksen yleisperiaatteet ovat lapsen edun huomioiminen, lapsen näkemysten kunnioittaminen, syrjimättömyys, sekä oikeus elämään ja kehittymiseen. Valtiot, jotka ovat vahvistaneet lapsen oikeuksien sopimuksen, ovat sitoutuneet siihen, että valtion lait vastaavat sopimusta.⁵² Lapsen oikeuksien sopimuksen toisessa artiklassa on säädetty, että

---

⁴⁹ Aaltonen 2009, s. 132.

⁵⁰ OK 8 luku 4 §.

⁵¹ OK 8 luku 3 §.

⁵² Mikä on lapsen oikeuksien sopimus?

valtioiden, jotka ovat vahvistaneet sopimuksen, tulee varmistaa sopimuksessa vahvistetut oikeudet kaikille lainkäyttövallan alaisille lapsille niin, ettei synny mitään lapsiin tai heidän vanhempiinsa liittyvää erottelua.⁵³

Lapsen oikeuksien sopimuksen kolmannessa artiklassa käydään läpi lähemmin lapsen etua. Sopimuksessa määritellään, että kaikissa lapsia koskevissa toimenpiteissä, kuten sosiaalihuollossa, hallintoviranomaisissa ja tuomioistuimissa on otettava ennen kaikkea lapsen etu huomioon. Edellä mainitun lisäksi, jotta saadaan taattua lapsen hyvinvoinnille tarpeellinen huolenpito ja suojelu, huomioon ottaen lapsesta vastuussa olevien velvollisuudet ja oikeudet, on aloitettava tarpeelliset lainsäädäntötoimet.⁵⁴ Sillä Suomi on vahvistanut YK:n lasten oikeuksien sopimuksen, Suomen lainsäädännössä täytyy huomioida lapsen etu sopimuksen mukaisesti. Lapsen hyvinvoinnin ja edun niin edellyttäessä jäsenvaltioiden, eli myös Suomen on ryhdyttävä lakimuutoksiin, jotta lapsen etu toteutuu.

Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa numero 14 on käyty läpi lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan kohtaa 1, sekä lapsen edun käsitettä. Jo ennen lapsen oikeuksien sopimuksen laatimista lapsen etu - käsitettä on käytetty, mutta vuonna 1959 lapsen oikeuksien julistuksessa se virallisesti vahvistettiin. Käsitteen tarkoituksena on varmistaa sopimukseen merkittyjen oikeuksien toteutuminen. Lapsen etu pitää sisällään kaikki sopimuksessa vahvistetut oikeudet ja niitä tulee kunnioittaa, eikä kenenkään aikuisen oma ymmärrys lapsen edusta voi niitä laiminlyödä.⁵⁵

Lapsen etu on kiistatta lapsioikeuden tärkein periaate, ja sen ympärille lapsioikeus keskittyy. Aikaisemmin lapsen etu on yhdistetty ensisijaisesti lapsen suojeluun. Lapsen oikeuksien parannusten myötä nykypäivänä lapsi toimii paremmin oman etunsa arvioinnissa aktiivisena toimijana, ja lapsen etu on ensisijaisena lähtökohtana lapsiin liittyvissä asioissa.⁵⁶ Lapsen etu oikeuttaa tekemään lapsen puolesta päätöksiä, sekä rajaa toimimaan ja tekemään päätökset lapsen edun mukaisesti.⁵⁷

4.3 Lapsi lainsäädännössä

Lapseksi, alaikäiseksi ja vajaavaltaiseksi määritellään holhouslain (442/1999) 2 §:n mukaan alle 18-vuotias luonnollinen henkilö. Holhouslain 4 §:n mukaan tällaisen alaikäisen lapsen edunvalvojana toimivat hänen huoltajansa. Tuomioistuimella on mahdollisuus vapauttaa huoltaja edunvalvojan tehtävästä ja määrätä alaikäiselle toinen henkilö hoitamaan edunvalvojan

⁵³ Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991, 2 artikla.

⁵⁴ Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991, 3 artikla.

⁵⁵ Yleiskommentti nro 14, 2013, s. 3.

⁵⁶ Hakalehto 2018, s. 54.

⁵⁷ Toivonen 2017, s. 79-80.

tointa, mikäli voidaan olettaa, että lapsen huoltaja ei toimi lapsen edun mukaisesti tai huoltajan menettelytapa on ristiriidassa lapsen edun kanssa.⁵⁸

Suomen perustuslaissa, 6 §:n, 3 momentin mukaan on säädetty, että lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti ja yksilöinä, sekä heillä tulee olla mahdollisuus vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavalla tasolla. Saman lain 21 §:ssä on säädetty, että jokaisella ihmisellä tulee olla oikeus saada asiansa käsitellyksi toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa.⁵⁹

Lapsi ei voi kuitenkaan toimia asianomistajana häntä itseään koskevassa asiassa, ja lapsen huoltoa ja tapaamisoikeuta koskevan asian voi laittaa vireille hakemuksella vain lapsen vanhemmat, toinen vanhempi tai lapsen asuinpaikkakunnan sosiaalilautakunta. Täten lapsi ei voi itse laittaa hakemusta vireille, vaan lapsen puhevaltaa tilanteessa käyttää hänen huoltajansa tai edunvalvoja.

Lapsen etua ja asemaa onkin pyritty parantamaan ja esimerkiksi juuri tässä käsillä olevassa lakiuudistuksessa on useita eri tapoja, joilla lapsen asemaa pyritään parantamaan ja lapsen ääntä pyritään saada enemmän kuuluville.

4.4 Lapsen määräämisoikeus

Lapsenhuoltolain mukaan lapsen huoltajien tulee puhua lapsen kanssa, kun he tekevät päätöksiä lapsen asioissa. Päätöksissä on huomioitava lapsen toivomukset ja mielipide, asian laadun sen salliessa.⁶⁰

Lapsen määräämisoikeus on mahdollista jakaa kolmeen eri kategoriaan; itsemääräämisoikeus, myötämääräämisoikeus ja lapsen antama informaatio. Itsemääräämisoikeus tarkoittaa sitä, että lapsella on oikeus päättää itseään koskevista asioista. Myötämääräämisoikeus tarkoittaa sitä, että lapsella on huoltajansa ohella määräämisoikeus. Lapsi ei voi siis itsenäisesti päättää asioista, vaan hänen on tehtävä päätökset yhdessä vanhempiensa kanssa. Lapsen antamalla informaatiolla tarkoitetaan sitä, että lapsen itse esille tuomallaan mielipiteellä on painoarvoa informaationa tilanteissa, joissa lasta koskevan asian päätöksen pyrkimyksenä on löytää lapsen edun mukainen ratkaisu.⁶¹

---

⁵⁸ Holhouslaki 442/1999

⁵⁹ PL 731/1999

⁶⁰ HTL 190/2019

⁶¹ Aaltonen, 2015, s. 269.

Mikäli lapsen kuulemisessa käy ilmi, että lapsi ei pysty tarvittavalla tavalla perustelemaan tahtoaan ja mielipiteitään, tai hän ei ole harkinnut tai miettinyt sanojaan, lapsen mielipidettä ei voida ottaa huomioon tuomioistuimen ratkaisua tehdessä.⁶²

5 Hallituksen esitys lapsen kuulemisesta oikeudenkäynnissä

5.1 Lakiuudistuksen tausta

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on tullut voimaan vuonna 1984.⁶³ Tästä on kulu-
nut jo yli 30 vuotta ja näin ollen lain uudistaminen on ollut ajankohtaista ja tarpeellista. Per-
hemuodot ja koko yhteiskunta on muuttunut huomattavasti edellisen lain säätämisen jälkeen.
Nykypäivänä perheet ovat monimuotoisempia ja monesti myös kansainvälisiä. Avioparien
määrä on vähentynyt ja avioerojen määrä lisääntynyt. Näin ollen laki lapsen huollosta ja ta-
paamisoikeudesta on ollut osittain vanhanaikainen, eikä ole palvellut riittävästi nykyistä yh-
teiskuntaa.⁶⁴

Lakiuudistuksen valmistelu alkoi jo vuonna 2015, kun pääministeri Juha Sipilän hallituksen
strategiseen ohjelmaan nimettiin kärkihankkeeksi lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelman
toteuttaminen. Tämän hankkeen yhdeksi tavoitteeksi kirjattiin lapsen huolto- ja tapaamiso-
keuslainsäädännön uudistuksen tekeminen.⁶⁵ Hankkeen pohjalta käynnistettiin lapsenhuolto-
lain uudistushanke vuonna 2016.

Uudistushanke koskien lakia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta aloitettiin oikeusministe-
riössä alkuvuonna 2016. Syyskuussa 2016 uudistukselle asetettiin työryhmä ja ryhmän mietintö
julkaistiin vuoden päästä, syyskuussa 2017. Kesäkuussa 2018 hallitus antoi lakiuudistuksesta
esityksen eduskunnalle ja tammikuussa 2019 eduskunta antoi vastauksensa esitykseen.

YK:n lapsen oikeuksia koskevassa yleissopimuksessa määrätään lapsen oikeudesta tulla kuul-
luksi häntä koskevissa, oikeudellisissa asioissa. Myös Bryssel II a-asteuksessa on edellytetty
lapsen tilaisuutta tulla kuulluksi. Suomen perustuslaissa on säädetty, että lapsen täytyy saada
vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on sää-
detty, että lähtökohtaisesti lasta kuullaan sosiaaliviranomaisen selvityksen kautta, ja vain pai-
navin perustein lasta voidaan kuulla tuomioistuimen toimesta. Suomi on saanut huomautuksia
Lapsen oikeuksien komitealta, siitä että lasten kuuleminen on puutteellista. Lapsen oikeuk-
sien komitean muistion mukaan säännöksiä liittyen lapsen kuulemiseen tulee tarkastaa.

---

⁶² Aaltonen 2009, s. 244.

⁶³ Kangas 2013, s. 98.

⁶⁴ Työryhmän mietintö 47/2017.

⁶⁵ Ratkaisujen Suomi 2015, s. 21.

Muistiossa on mainittu myös, että lapsen asemaa tulisi vahvistaa huolto- ja tapaamisoikeusasioissa.⁶⁶

Hanke lakiuudistuksesta käynnistettiin tammikuussa 2016 oikeusministeriössä. Hanke aloitettiin laatimalla muistio lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevan lain soveltamisessa oikeusministeriön tietoon tulleista ongelmista ja ehdotuksista lain uudistamistarpeiksi (OM 31/41/2015).

Oikeusministeriö sai muistiostaan 36 lausuntopalautetta. Palautteiden mukaan lakiuudistus oli tärkeä ja ajankohtainen, ensisijaisesti kun käsitys perheestä ja lapsen asemasta on muuttunut vuosien varrella. Nykypäivänä perheet ovat monimuotoisempia, sekä lapsellisten eroperheiden määrä on huomattavasti lisääntynyt. Vaikka lapsenhuoltolakiin tuli tehdä muutoksia sen jäädessä osin vanhentuneeksi, katsottiin, että laki oli kestänyt hyvin aikaa ja se mahdollisti yksilöllisten tilanteiden huomioimisen.⁶⁷

Lakiuudistuksen työryhmän toimikaudeksi asetettiin 3.10.2016 - 31.8.2017. Työryhmän tarkoituksena oli valmistella lapsenhuoltolain uudistusehdotus. Tavoitteena oli tarkastella lapsenhuoltolain epäkohtia, sekä miten niitä olisi tarkoituksenmukaista korjata lakimuutoksilla. Työryhmän tehtäväksi asetettiin myös suunnitella lakiehdotukset sekä lapsenhuoltolakiin, että muihin lakeihin, jotka olisivat tarpeellisia lapsenhuoltolain toimivuuden kannalta. Mietinnön valmistuessa ehdotetut lakimuutokset laadittiin hallituksen esityksen muotoon ja annettiin oikeusministeriölle.⁶⁸

Työryhmän mietinnön perusteella pyydettiin lausuntoja, ja lausuntoja annettiin 87. Lausunnoissa saatu palaute oli positiivista ja niissä katsottiin, että lakiuudistus olisi tarpeen.⁶⁹ Seuraavaksi hallituksen esitys luovutettiin eduskunnalle, ja eduskunta hyväksyi lait 13.12.2018. Helmikuun 8. päivänä 2019 Suomen Tasavallan Presidentti vahvisti esityksen lait 190/2019/2019, ja ne astuivat voimaan 1.12.2019.⁷⁰

5.2 Esityksen yleisperustelut

Hallituksen esityksessä tarkastellaan Suomen nykytilannetta, ja sitä, miten perherakenteet ja yhteiskunta ovat muuttuneet alkuperäisen lapsenhuoltolain säätämisen jälkeen. Avioliittoja ei enää solmita yhtä paljon kuin aikaisemmin, ja avioerojen määrä on noussut. Perheet ovat entistä monimuotoisempia, ja roolit vanhemmuudessa ovat muuttuneet. Nykypäivänä molemmat vanhemmat osallistuvat tasapuolisesti lapsen elämään, ja sen tulisi näkyä myös

⁶⁶ Lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistaminen 2016.

⁶⁷ Kemppainen 2016, s. 8-9.

⁶⁸ Lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistaminen 2016.

⁶⁹ Kemppainen & Määttänen 2018, s. 10-11.

⁷⁰ Lapsen huolto- ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistaminen 2016.

lainsäädännössä. Vaikka alkuperäinen lapsenhuoltolaki on kestänyt ajankulua hyvin, epäkohtia on identifioitu. Tarve lakiuudistukselle perustuu yhteiskunnan muutokseen, sekä kansainvälisten sitoumusten huomioonottamiseen.⁷¹

Hallituksen esityksessä tuodaan esille lainsäädännön kansainvälistä kehitystä, sekä Suomen vahvistamia sopimuksia. Suomi on vahvistanut YK:n lasten oikeuksien sopimuksen, jossa varmistetaan lapsen oikeus ilmaista mielipiteensä. Lisäksi Suomi on vahvistanut lasten oikeuksien käyttöä koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen, jossa pyritään vahvistamaan lapselle mahdollisuus osallistua häntä koskeviin oikeusviranomaiskäsitteilyihin.⁷²

Kuten opinnäytetyössä, myös hallituksen esityksessä vertaillaan muiden maiden lainsäädäntöä uudistukselle merkittävässä asiassa. Esityksessä on käyty läpi Ruotsin, Norjan, Tanskan, Ranskan ja Saksan lainsäädäntöä liittyen lapsen kuulemiseen ja osallistumiseen oikeudenkäynnissä.⁷³

5.3 Esityksen ehdotukset ja tavoitteet

Hallituksen esityksen pääasiallisena tavoitteena on parantaa lapsen edun toteutumista asioissa, jotka koskevat lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta. Yhteiskunnassamme on tapahtunut muutoksia ja uudistuksen tavoitteena onkin ohjata lapsenhuoltolaki ajan tasalle. Uudistuksen keskeisenä tavoitteena on myös pyrkiä vahvistamaan lapsen osallisuutta häntä koskevien asioiden käsittelyssä.⁷⁴

Hallituksen esityksessä (HE 88/2018) on ehdotettu muutamia lainsäädäntötoimenpiteitä, joiden avulla on tarkoitus parantaa lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja ottaa osaa häntä koskevien asioiden käsittelyyn. Hallituksen esityksessä ja siinä olevissa ehdotuksissa on huomioitu Yhdistyneiden kansakuntien lapsen oikeuksien sopimus, Euroopan neuvoston lapsiystävällisen oikeuden periaatteet, sekä Euroopan neuvoston lapsen oikeuksien käyttöä koskeva sopimus.⁷⁵

Hallituksen esityksessä on myös ehdotettu velvollisuuden kirjaamista lakiin, jossa huoltajilla on velvollisuus selvittää lapsen mielipide ja ottaa se huomioon lasta koskevia päätöksiä tehdessä. Asiassa, jotka ovat riidattomia, lapsen mielipiteen selvittäminen olisi ennen kaikkea huoltajien tehtävä.

---

⁷¹ HE 88/2018, 1.4.

⁷² HE 88/2018, 1.2.

⁷³ HE 88/2018, 1.3.

⁷⁴ HE 88/2018, 2.1.

⁷⁵ HE 88/2018, 2.2.3.

1. Ehdotetaan useita lainsäädäntötoimenpiteitä, joilla tarkoitus parantaa lapsen oikeutta tulla kuulluksi ja osallistua häntä koskevien asioiden käsittelyyn. Ehdotuksissa on otettu huomioon YK:n lapsen oikeuksia koskeva sopimus, Eurooppa neuvoston lapsiystävällisen oikeuden suuntaviivat sekä Eurooppa neuvoston lapsen oikeuksien käyttöä koskeva sopimus. Esityksessä vahvistetaan esimerkiksi huoltajien velvollisuutta selvittää lapsen mielipide ja ottaa se huomioon lasta koskevassa päätöksenteossa kirjaamalla tämä velvollisuus lakiin.

2. Lapsen mielipiteen selvittämisestä tuomioistuimessa käsiteltävien asioiden yhteydessä ehdotetaan säädettäväksi laissa nykyistä yksityiskohtaisemmin.

Taulukko 2: Hallituksen ehdotukset lain uudistamiseksi lapsen kuulemisen osalta (HE 88/2018).

Jo voimassa olevan lain periaatteisiin kuuluu, että lastenvalvojalla on velvollisuus varmistua, että vanhemmat ovat selvittäneet lapsen mielipiteen, sekä huomioineet sen ennen asiaan liittyvän sopimuksen vahvistamista. Hallituksen esityksessä ehdotetaan tähän liittyen täsmennyksen vuoksi kirjattavaksi, että lastenvalvojalla on velvollisuus kuulla lasta henkilökohtaisesti, mikäli se on tarpeen lapsen mielipiteen selvittämiseksi.⁷⁶

Voimassa olevassa laissa on säädetty lapsen kuulemisesta tuomioistuimessa. Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että lapsen mielipiteen selvittämisestä säädetään laissa yksityiskohtaisemmin. Voimassa olevaan lainsäädäntöä täydennettäisiin niin, että lasta kuultaisiin myös riidattomissa asioissa. Näin ollen esityksessä on ehdotettu, että käsiteltäessä riidatonta asiaa tuomioistuimen tulisi olla varma siitä, että lapsen huoltajat ovat pyrkineet selvittämään lapsen mielipiteen.⁷⁷

Kuten aiemminkin, ensisijaisesti lapsen kuuleminen tapahtuisi sosiaalilautakunnalta pyydettävän selvityksen liitteenä. Sosiaaliviranomaisilla on mahdollisuus nähdä lapsi hänelle turvallisessa ja tutussa ympäristössä, sekä keskustella lapsen kanssa useaan otteeseen, joten on perusteltua, että lasta kuullaan selvityksen ohessa sosiaaliviranomaisen toimesta. Vaikka pääsääntöisesti lasta kuullaan sosiaaliviranomaisen toimesta, hallituksen ehdotuksessa lasta voitaisiin kuulla myös tuomioistuimessa matalammalla kynnyksellä siten, että kuulemiseen ei tarvitsisi olla painavia syitä. Lapsen kuuleminen voitaisiin suorittaa sosiaalitoimen selvityksen lisäksi tai jopa selvityksen sijasta. Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa edellyttäisi, että kuuleminen on tarpeellista ja lapsi pyytää tai suostuu siihen, eikä se vahingoita lasta.

⁷⁶ HE 88/2018, 2.2.3.

⁷⁷ HE 88/2018, 2.2.3.

Sillä lapsen etu on painava syy kaikelle toiminnalle, tuomioistuimille annettaisiin nykyistä tarkemmat säännökset, kuinka lapsen kuulemistilanteissa tulee toimia.

Hallituksen esityksessä tuomioistuimella olisi sen niin halutessa mahdollisuus asiantuntija-avustajan apuun. Asiantuntija-avustajaa käytetään nykyään lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevien riitojen sovittelussa, mutta lapsen kuulemisessa avustajan tehtävä olisi erilainen kuin sovittelumenettelyssä.

5.4 Lakiin tulevat uudistukset lapsen kuulemisen osalta

Lapsenhuoltolakiin on tullut sekä muutoksia, että uusia lisäyksiä. Tässä kappaleessa tarkastellaan ainoastaan lapsen mielipiteen selvittämiseen liittyviä muutoksia ja lisäyksiä. Lapsenhuoltolain 11 § Lapsen mielipiteen selvittäminen muuttui alla olevan taulukon osoittamalla tavalla.

Vanha laki	Uusi laki
<p>11 § Lapsen toivomusten ja mielipiteen selvittäminen</p> <p>Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa on selvitettävä lapsen omat toivomukset ja mielipide sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista, jos vanhemmat eivät ole asiasta yksimieliset, jos lapsi on muun henkilön kuin huoltajansa hoidettavana taikka jos tätä muutoin on pidettävä lapsen edun kannalta aiheellisena.</p> <p>Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti ja ottaen huomioon lapsen kehitysaste sekä siten, että tästä ei aiheudu haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa välisille suhteille.</p>	<p>11 § Lapsen mielipiteen selvittäminen</p> <p>Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa asiassa on selvitettävä ja otettava huomioon lapsen omat toivomukset ja mielipide sikäli kuin se on lapsen ikään ja kehitystasoon nähden mahdollista.</p> <p>Lapsen mielipide on selvitettävä hienovaraisesti ja ottaen huomioon lapsen kehitysaste sekä siten, ettei siitä aiheudu haittaa lapsen ja hänen vanhempiensa välisille suhteille.</p> <p>Lapselle on selostettava mielipiteen selvittämisen tarkoitus ja selvittämiseen liittyvä menettely.</p>

Taulukko 3: Vanhan ja uuden lain vertailu lapsen kuulemisen osalta (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361)

Lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lasta koskevissa oikeudellisissa asioissa on otettava lapsen mielipide huomioon.⁷⁸ Muuttuneessa 11 § näkyy konkreettisesti se, miten laista on poistettu rajoite lapsen mielipiteen selvittämisestä tietyin ehdoin. Uudistuksessa veloitetaan selvittämään ja huomioimaan lapsen mielipide aina huolto- ja tapaamisoikeusasioissa, mikäli se vain on mahdollista.⁷⁹

Lakiin täysin uudeksi 15 a §:n Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa sisältö avataan alla olevassa taulukossa.

15 a § Lapsen kuuleminen tuomioistuimessa

Lapsen toivomusten ja mielipiteen selvittämiseksi häntä voidaan kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, jos se on asian ratkaisemisen kannalta tarpeen ja lapsi sitä pyytää tai siihen suostuu. Alle 12-vuotiasta lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti vain, jos kuuleminen on välttämätöntä asian ratkaisemiseksi ja siitä ei arvioida aiheutuvan lapselle merkittävää haittaa.

Lapsen henkilökohtainen kuuleminen tuomioistuimessa voi tapahtua pääkäsittelyssä tai muulla tuomioistuimen sopivaksi harkitsemalla tavalla. Tuomioistuin voi käyttää lapsen kuulemisessa apuna 17 b §:ssä tarkoitettua asiantuntija-avustajaa. Jos lapsen suojaamiseksi tai hänen itsenäisen mielipiteensä selvittämiseksi on tarpeen, lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti siten, että hänen lisäksi läsnä on vain yksi tai useampi tuomioistuimen jäsen. Lapsen kuuleminen voidaan tallentaa äänitallenteeseen.

Jos lasta kuullaan ilman, että asiaan osalliset ovat läsnä, asiaan osallisille on varattava tilaisuus kuunnella lapsen kuulemisesta tehty äänitallenne tai heille on selostettava lapsen kuulemisessa esiin tulleet seikat niiltä osin kuin niillä voi olla vaikutusta asian ratkaisemiseen. Heille on myös varattava tilaisuus lausua käsityksensä lapsen kuulemisessa esiin tulleista seikoista.

Taulukko 4: Lakiin lisätty uusi pykälä koskien lapsen kuulemistä (Eduskunnan vastaus EV 175/2018 vp).

Lapsenhuoltolain lakiuudistuksen tavoitteena oli vahvistaa lapsen osallisuutta itseään koskevien asioiden käsittelyssä.⁸⁰ Vanhassa laissa lapsen kuulemisesta on säädetty 15 §:ssä

⁷⁸ Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991, 12 artikla.

⁷⁹ HE 88/2018, 1 lakiehdotuksen perustelut.

⁸⁰ HE 88/2018, 2.1.

seuraavanlaisesti: ”Lasta voidaan kuulla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa, jos tämä on painavista syistä välttämätöntä asian ratkaisemisen kannalta”.⁸¹ Uudistuksen myötä lapsen kuulemiselle ei vaadita enää painavia syitä, vaan lasta voidaan kuulla, mikäli hän siihen itse suostuu ja lapsen mielipiteellä on oleellista arvoa päätöksen kannalta.

Vaikka YK:n oikeuksien komitean ohjeena oli, että lapsen kuulemiselle ei asetettaisi ikärajaa,⁸² lakiuudistukseen siitä huolimatta lisättiin 12 vuoden ikäraja, kun puhutaan tuomioistuimessa suoritettavasta kuulemisesta. 12 vuoden ikäraja ei kuitenkaan ole ehdoton, ja tätäkin nuorempaa on mahdollista kuulla lapsen edun rajoissa ja mikäli asia niin vaatii. Ikäraja on siten ohjeellinen ja tarkoituksena on arvioida jokaisen lapsen kuuleminen yksilöllisesti.⁸³

5.5 Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnan lausunto

Sosiaali- ja terveystieteiden valtiokunnan lausunnon mukaan hallituksen esitys lapsenhuoltolain lakiuudistuksesta on tarpeellinen, sillä se parantaa lapsen oikeuksia ja vahvistaa lapsen edun täyttämistä. Laki on jäänyt joiltain osin vanhanaikaiseksi, ja esityksessä on ehdotettu sellaisia uudistuksia, joilla lakia nykyaikaistetaan. Lakiuudistuksen myötä laissa esimerkiksi monimuotoisetkin perheet ja heidän tilanteensa otetaan huomioon. Lapsen kehityksen ja tulevaisuuden kannalta on tärkeää taata läheisten ihmissuhteiden jatkuvuus. Tuomioistuimella on päätösvalta toteuttaa lapsen oikeutta tavata hänelle tärkeitä ihmisiä. Tällä lakiuudistuksen kohdalla tehdään mahdolliseksi lapsen oikeuksien toteutuminen. Tapauksissa, joissa lapsi asuu vanhemmistaan erillään, lapsella tulee olla mahdollisuus pitää yhteyttä ja tavata hänelle tärkeitä ihmisiä.⁸⁴

Lakiuudistuksen myötä lapsen mielipiteelle annetaan isompi painoarvo, kynnystä lapsen kuulemiselle alennetaan ja lapselle tulee antaa mahdollisuus osallistua häntä koskevaan päätöksentekoon. Perheen ja vanhempien välisissä tilanteissa asiat täytyy ratkaista lapsen etu tärkeimpänä elementtinä mielessä pitäen, ja näin ollen lapsen kuulemisella on painava merkitys, jotta lapsen oma mielipide saadaan kuuluviin.⁸⁵

6 Lapsen kuuleminen ja osallistuminen oikeudenkäyntiin

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa prosessissa lapsi ei ole asianosaisena asiassa, mutta siitä huolimatta lasta ei tule kohdella siten, kuin hän olisi vain passiivinen tapaukseen

⁸¹ HTL 190/2019.

⁸² Yleiskommentti nro 12, 2009.

⁸³ Valiokunnan mietintö LaVM 12/2018 vp - HE 88/2018 vp.

⁸⁴ StVL 6/2018 vp, 1-2.

⁸⁵ StVL 6/2018 vp, 2-3.

liittyvä henkilö.⁸⁶ Lapsen perusoikeuksiin kuuluu oman mielipiteen kertominen, ja näin ollen lasta täytyy kuulla häneen liittyvissä oikeudellisissa käsittelyissä. Suomi onkin saanut lapsen oikeuksien komitealta huomautuksia siitä, että tämä lapselle kuuluva oikeus ei toteudu tarpeeksi hyvin.⁸⁷

Laissa lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on säädetty lapsen kuulemisesta oikeudenkäynnissä. Laissa on mainittu, että lapselle voidaan järjestää kuulemistilaisuus. Jotta kuuleminen voidaan toteuttaa, on lakiin asetettu tietyt ehdot kuulemisen toteuttamiseksi ja ehtona on esimerkiksi kuulemisen välttämättömyys.⁸⁸ Lapsen kuuleminen toteutetaan pääsääntöisesti vain erityisissä tilanteissa, sillä lapsen kuuleminen on rajattu tiettyihin välttämättömiin tilanteisiin.⁸⁹ Lapsen huoltoa ja tapaamista koskeissa asioissa lapsen mielipiteen tuo esille usein muut ihmiset kuin itse lapsi. Useissa tilanteissa lapsen mielipide tulee esille olosuhdeselvityksessä.⁹⁰

Oikeus osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon on yksi tärkeimmistä oikeuksista. Perusoikeuksien kehittyessä ne ovat vaikutuksineen laajentuneet myös lapsiin ja perheiden sisälle. Perusoikeuksien kehittyessä myös lasten oikeutta osallistua on ryhdytty pitämään tärkeänä. Lapsen muiden oikeuksien toteuttamisessa lapsen osallistuminen on keskeisenä päätekijänä.

Aikaisemmin lasta on voitu kuulla tuomioistuimessa vain, jos se on ollut asian kannalta painavasti välttämätöntä, ehtona, että siitä ei aiheudu lapselle haittaa sekä niin, että kuulemiselle on lapsen oma suostumus. Kuulemisen toimittamisen yhteydessä lapselle ei saa antaa tietoon sellaisia asioita, jotka voisivat aiheuttaa vaaraa lapselle.⁹¹

Tilanteissa, joissa vanhemmat eivät pääse eron jälkeen yhteisymmärrykseen lapsiin liittyvissä asioissa, he kääntyvät viranomaisten puoleen, jollain päätökset ja sopimukset lasten asioista tehdään lastenvalvojalla tai tuomioistuimessa.⁹² Sopimukset, jotka laaditaan lastenvalvojan toimesta, vahvistetaan yleisesti kuulematta lasta. Samoin tuomioistuimessa tehtävät ratkaisut tilanteissa, joissa asia ei ole riitainen, tai asiaan osalliset pääsevät sovintoon, lasta ei yleisesti kuulla. Riitaisissakin tilanteissa, joissa lasta tulee kuulla, lapsen kuuleminen pääsääntöisesti hoidetaan sosiaaliviranomaisen toimesta, eikä itse tuomioistuimessa.⁹³ Lapsenhuoltolain 15 §:ssä on säädetty, että lasta voidaan kuulla tuomioistuimen toimesta tilanteissa, joissa se on välttämätöntä asian ratkaisemiseksi ja lapsi itse suostuu kuulemiseensa. Lakiuudistuksessa

---

⁸⁶ Fortin 2009, 235.

⁸⁷ CRC/C/FIN/CO/4*, kohdat 28-29

⁸⁸ HTL 190/2019.

⁸⁹ Muistio lapsenhuoltolain uudistamistarpeista 2016.

⁹⁰ Karttunen 2010, s. 55.

⁹¹ Lapsen kuuleminen. Väestöliitto 2018.

⁹² Aaltonen 2015, s. 271-272.

⁹³ Aaltonen 2015, s. 272-273.

lain 15 § on uudistettu ja siihen on lisätty 15 a §. Viimeiseksi mainitussa pykälässä on säädetty täsmällisemmin lapsen kuulemisesta itse tuomioistuimessa.

Lapsenhuoltolain täysin uudessa 15 a §:ssä on säädetty lapsen kuulemisesta tuomioistuimessa. Lapsen mielipide voidaan uuden lain myötä selvittää tuomioistuimen toimesta kuulemalla lasta henkilökohtaisesti tilanteissa, joissa se on tarpeen. Lapsen tulee itse pyytää tai suostua itse kuulemiseen. Lapsen kuuleminen voidaan toimittaa tuomioistuimen pääkäsittelyssä tai muulla sopivalla tavalla. Lapsen kuuleminen tässäkin tapauksessa on hoidettava niin, että lapsen etu toteutuu, eikä lapselle aiheudu haittaa kuulemisesta. Jotta tilanne olisi lapselle mahdollisimman luonnollinen ja miellyttävä, ja lapsi pystyisi kertomaan todellisen mielipiteensä, kuulemistilanteessa tulisi olla läsnä vain yksi tuomioistuimen jäsen. Lapsen kuulemisen voi tarvittaessa tallentaa joko äänitteenä, tai esimerkiksi kirjallisena muistiona. Asiaan osallisilla tulee olla mahdollisuus kuulla äänitallenne, tai heille on annettava ilmi seikat, joita kuulemisessa on käynyt ilmi, ja jotka ovat tarpeellisia asian ratkaisemisen kannalta.

Laissa ei ole määritelty erityisesti ikärajaa lapsen kuulemiselle, mutta kuulemisessa on otettava huomioon lapsen ikä ja kehitystaso. Lapsen kuulemisen toteuttamiselle on useita eri tapoja, ja kuulemisen tapaan vaikuttaa olennaisesti lapsen ikä ja kehitystaso. Vanhempaa lasta voidaan kuulla esimerkiksi haastattelemalla, ja pienemmän lapsen mielipidettä voidaan selvittää esimerkiksi havainnoimalla lapsen käyttäytymistä hänen leikkiessä. Henkilöllä, joka lasta kuulee, on suuri vastuu pohtiessa sitä, onko lapsen kuuleminen tilanteessa tarpeellista, vaikka lapsen ikä ja kehitystaso sen mahdollistaisi. Lapsen henkinen tila voi tilanteen takia olla sellainen, että hänen kuulemisensa voisi pahentaa tilannetta tai kuormittaa lasta kohuttomasti.⁹⁴

6.1 Suomessa

Suomessa lapsen kuulemisesta tuomioistuimessa säädetään lapsenhuoltolain 15 a §:ssä. Lakiuudistuksen myötä lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta on tullut lapsen kuulemiselle tuomioistuimessa kokonaan uusi edellä mainittu pykälä 15a §. Pykälässä säädetään lapsen kuulemisesta tuomioistuimessa lapsen huoltoa tai tapaamisoikeutta koskevassa asiassa.⁹⁵

Tuomioistuimessa pääsääntöisesti lapsen mielipide välittyy sosiaaliviranomaisten tekemien kirjallisten merkintöjen kautta, mutta uusi lakipykälä mahdollistaa lapsen kuulemisen myös tuomioistuimessa.

---

⁹⁴ Aaltonen 2015, s. 272-273.

⁹⁵ HTL 190/2019.

6.2 Ruotsissa

Ruotsissa vanhemmuuslain (föräldrabalken (381:1949); FB) 6 luvussa säädetään lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta.

Kuten Suomenkaan lainsäädännössä, Ruotsissakaan lapsi ei ole asianosainen lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevassa prosessissa. Olosuhdeselvityksen avulla pyritään yleisesti kuulemaan lasta (FB 6:19.4 §). Lapsen kuuleminen henkilökohtaisesti oikeudenkäynnissä on epätavallista, ja kuulemista voidaan harkita, mikäli siihen on erityinen syy ja on taattu, ettei kuuleminen vahingoita lasta (FB 6:19.6 §). Tapauksissa, joissa tuomioistuin vahvistaa vanhempien välisen sopimuksen, lasta ei myöskään kuulla erikseen, ja sopimus katsotaan oletetusti olevan lapsen edun mukainen.⁹⁶

Lapsen mielipide on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaisesti lasta koskevissa asioissa. 15 vuotta täyttäneellä lapsella on itsenäinen puhevalta, ja alle 15 vuotiaita lapsia tulee kuulla tapauksissa, joissa se on tarpeellista asian selvittämiseksi ja siitä ei aiheudu lapselle vahinkoa. Kuten Suomessa, niin myös Ruotsissa lapselle voidaan määrätä edunvalvoja. Myös Ruotsin lainsäädännössä lapsella ei ole velvollisuutta ilmaista mielipidettään, mikäli hän ei sitä halua.⁹⁷

Lapsen edun periaate on luonnollisesti vaikuttanut myös Ruotsissa lasta koskevaan lainsäädäntöön. Päätöksissä tulisi aina arvioida asiaa lapsen edun mukaisesti, ja asia pitäisi yrittää nähdä lapsen näkökulmasta.⁹⁸

6.3 Norjassa

Norjassa lapsilain (lov om barn og foreldre; barnelova) 31-33 §:ssä säädetään lapsen osallistumisesta itseään koskevaan päätöksentekoon. Lapsilain 31 §:n mukaisesti lapsilla, jotka ovat yli 7-vuotiaita, on ennen päätöksentekoa oikeus oman mielipiteensä ilmaisemiseen itseään koskevissa asioissa. Laissa lasten, jotka ovat yli 12-vuotiaita, mielipiteelle on annettava suuri painoarvo.

Norjassa lapsilain 61 §:ssä on säädetty oikeustapauksen päätöksistä, jotka liittyvät asian valmisteluun. Säännöksen avulla on mahdollistettu se, että tuomari voi hyödyntää tapauksen valmisteluvaiheessa lasten asioihin perehtyneitä asiantuntijoita. Em. pykälän 4 kohdassa on mainittu, että tuomioistuin voi selvittää lapsen mielipidettä joko yksin tai asiantuntijan avustuksella, tai toisinpäin.

⁹⁶ Työryhmän mietintö 47/2017, s.15

⁹⁷ Prop. 2002/03:53, s. 79.

⁹⁸ Singer 2012, s. 359.

6.4 Tanskassa

Tanskassa lapsen mielipiteen huomioimisesta huoltoa, asumista ja tapaamisoikeutta koskevissa asioissa säädetään vanhempainvastuulain (forældreansvarsloven) 34 §:ssä. Laissa ei ole mainittu erityistä ikärajaa lapsen kuulemiselle. Lapsen kuuleminen ja hänen mielipiteensä selvittäminen voidaan toteuttaa keskustelemalla tai lapsiasiantuntijan selvityksen avulla.

7 Vaikutukset käräjäoikeuden toimintaan

Hallituksen esityksessä on käyty läpi mahdollisia vaikutuksia liittyen viranomaisten toimintaan, kuten tuomioistuinten ja sosiaalitoimen tehtäviin. Yhteiskunnallisiin vaikutuksiin liittyen, on käsitelty esityksen vaikutuksia lapsiin.⁹⁹

Lakiuudistuksella tulee olemaan suuri vaikutus lapsiin, ja heidän asemansa ennustetaan paranevan lapsen oikeuksien sopimuksen mukaisesti. Lakiuudistuksessa on täsmennetty muun muassa lapsen oikeutta tulla kuulluksi. Myös vanhemmille on annettu vastuuta ottaa lapsen mielipide huomioon lasta koskevissa asioissa. Edellä mainituilla säädöksillä on tarkoituksena vahvistaa lapsen oikeutta saada vaikuttaa häntä koskeviin asioihin, sekä ottaa huomioon lapsen oikeus tulla kuulluksi ja ilmaista mielipiteensä, kuten lapsen oikeuksien sopimuksessa on velvoitettu.¹⁰⁰

Lakiuudistuksen tarkoituksena on parantaa lapsen asemaa ja oikeuksia YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa velvoitetulla tavalla. Uudistuksen myötä vaikutukset suuntautuvat suoraan lapsiin ja näin ollen lapselle kuuluvia oikeuksia saadaan vahvistettua lisäämällä lakiin täsmennyksiä, joissa vanhemmilla on velvollisuus ottaa lapsi ja hänen mielipiteensä huomioon.

Ennen lakiuudistusta lapsen mielipide on pääsääntöisesti selvitetty sosiaalitoimen johdosta tehtyjen selvitysten, kirjausten ja kertomusten perusteella, esimerkiksi olosuhdeselvityksen ohella. Olosuhdeselvityksissä selvitetään useita muita asioita liittyen vireillä olevaan juttuun, ja lapsen mielipiteen selvitys on järjestetty olosuhdeselvityksen ohella. Mikäli koetaan tarpeelliseksi, että lasta kuullaan suoraan itse tuomioistuimen toimesta, on kuulemiselle varattava oma tilaisuutensa, jotta kuulemistilanne on lapselle mahdollisimman normaali.

Käytännön muutoksia olen pystynyt seuraamaan työskennellessäni käräjäsihteerin tehtävissä Länsi-Uudenmaan käräjäoikeudessa. Lakiuudistuksen tuomat muutokset vaikuttavat käräjäoikeuden toimintaan esimerkiksi käräjätuomarin osalta niin, että hänen täytyy osata toimia

---

⁹⁹ HE 18/2018, 3.

¹⁰⁰ HE 18/2018, 3.3.1.

lasten kanssa ja esittää kysymykset mahdollisimman neutraalisti. Käräjätuomarin tulee myös arvioida, onko lapsen kuuleminen asiassa tarpeellista ja mitkä ovat kuulemisen mahdolliset ongelmat. Henkilöllä, joka selvittää lapsen mielipidettä, tulisi olla ammattitaitoa lasten kanssa työskentelyyn ja taito muotoilla kysymykset tarpeeksi tarkasti olematta johdattelleva. Käräjätuomarit, jotka lapsiasioita hoitavat, ovat osallistuneet koulutuksiin liittyen lapsen kuulemisesta. Tuomioistuimessa käräjätuomaria lapsen kuulemisessa avustaa tarvittaessa asiantuntija-avustaja, joka on esimerkiksi sosiaalityöntekijä.

Tähän mennessä konkreettisin asia, joka käräjäoikeuden toiminnassa on uudistettu, on avioerohakemukseen lisätty ohje. Ohjeen mukaisesti vanhempien tulee keskustella lastensa kanssa eroon liittyvistä asioista ja selvittää heidän ajatuksiaan ja toiveitaan.

Lakiuudistuksenkin jälkeen ensisijaisesti lapsen kuuleminen tapahtuu olosuhdeselvityksessä, eikä suinkaan kaikkia lapsia tulla kuulemaan käräjäoikeudessa. Lakiuudistuksen myötä on havaittu, että avustajat ovat lapsen kuulemisesta hyvin tietoisia ja joissain tapauksissa he ovat vaatineetkin lapsen kuulemista. Vaikka tilanne tällä hetkellä on melko samankaltainen kuin ennen lakiuudistusta, jatkossa lapsia varmasti tullaan kuulemaan käräjäoikeudessa aikaisempaa enemmän.

Kaikkia lapsia ei tulevaisuudessakaan kuitenkaan tulla kuulemaan, mutta kuuleminen ajan myötä lisääntyy tuomioistuimessa. Lapsilla on oikeus tulla kuulluksi, osallistua ja kertoa mielipiteensä, mutta päätöksen hänen kuulemisestansa tekee hänen vanhempansa tai tuomioistuim.

Käytännön toimissa käräjätuomarilla on suuri vastuu. Hän joutuu pohtimaan ja arvioimaan huolellisesti, että kuullaanko lasta oikeudenkäynnissä vai ei. Lapsen suojeleminen lukuisilta eri viranomaisten tekemiltä kuulemisilta on tärkeää. Siitä huolimatta, että lapsen oikeus saada äänensä ja mielipiteensä kuuluviin, on erittäin tärkeää, lapsella on myös oikeus olla ottamatta asiaan kantaa ja olla kertomatta ajatuksistaan. Lapsen kannalta tilanne voi olla erittäin kuormittava ja hämmentävä, ja hänen voi olla vaikea sanoa mitään, jos hän kokee pelkäävänsä sanomisillaan satuttavansa vanhempiaan. Näiden edellä mainittujen pointtien vuoksi voidaan ennustaa, että tulevaisuudessakaan todennäköisesti lapsia ei suurissa määrin kuulla tuomioistuimen toimesta.

Lakiuudistuksen myötä positiivisena asiana voidaan nähdä lapsen kuulemisen johdosta käräjätuomarin saama laajempi kuva sekä asian, että lapsen tilanteesta. Lapsen henkilökohtainen kuuleminen, ja lapsen tapaaminen tuovat käräjätuomarille käsityksen siitä, kenen elämästä ja asioista on kyse.

8 Yhteenveto, johtopäätökset ja pohdinta

Opinnäytetyössä selvitettiin lapsilakiin joulukuussa 2019 lakiuudistuksen myötä tulleita muutoksia koskien lapsen kuulemista ja sen konkreettisia muutoksia erityisesti käräjäoikeuden toimintaan liittyen. Niin kuin ennenkin, vielä tällä hetkellä lapsen kuuleminen käräjäoikeudessa tehdään yleensä sosiaalitoimen tekemän olosuhdeselvityksen ohessa, jossa sosiaalityöntekijät selvittävät lapsen mielipidettä ja näkemyksiä. Lapsen mielipidettä selvitettäessä on otettava lapsen ikä ja kehitystaso huomioon, ja sen mukaisesti sosiaalityöntekijä pyrkii selvittämään lapsen mielipiteen asiasta ja mikä on lapsen oma ja aito toive tai tahto. Silloin, kun pienen lapsen mielipidettä pyritään selvittämään, on sosiaalityöntekijöiden keinona seurata lapsen ja vanhempien vuorovaikutusta erilaisten normaalien toimintojen avulla. Vanhempien lasten kanssa sosiaalityöntekijät voivat keskustella selkeämmin suoraan asian tilanteesta ja lapsen omasta mielipiteestä.

Ennen lakiuudistusta laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta lapsen kuuleminen tuomioistuimissa oli tarkoituksenmukaista vain tietyissä tilanteissa, kun kuuleminen oli ratkaisun kannalta oleellista, ja lapsi oli siihen itse suostunut. Lakiuudistus on ollut vasta vähän aikaa voimassa, ja lapsen kuuleminen tapahtuu vielä pääsääntöisesti muualla, kuin käräjäoikeuden tehtävänä tuomioistuimissa. Lapsen kuulemiselle on lakiuudistuksen myötä nyt matalampi kynnys, joten lasten kuulemiset todennäköisesti tulevat yleistymään tuomioistuimen järjestämänä.

Alkuperäinen lapsenhuoltolaki on tullut voimaan vuonna 1981.¹⁰¹ Lain säätämisestä on siis moni kymmeniä vuosia aikaa, joten lain uudistaminen oli totisesti ajankohtaista. Kuten työssä on jo aiemmin tullut ilmi, yhteiskuntamme, sekä perheet ovat muuttuneet merkittävästi vuosien aikana, eikä alkuperäinen lapsenhuoltolaki palvellut nykyistä yhteiskuntaamme siten, kuin sen on tarkoitus.

Opinnäytetyön tutkimuskysymys oli, miten lapsen kuuleminen ja osallistuminen oikeudenkäyntiin on toteutettu ennen ja jälkeen lakiuudistuksen. Lakiuudistuksen vaikutukset eivät ole vielä olennaisesti vaikuttaneet käräjäoikeuden toimintaan. Konkreettisimpina asioina käräjäoikeuden toiminnassa on jo aiemmin mainitsemani ohje avioerohakemuksessa, ja lasten kuulemisten määrän pieni lisääntyminen.

Jotta lapsen mielipiteen selvittämisestä olisi enemmän hyötyä, kuin haittaa, mielipiteen selvittäjällä tulisi olla ammattitaitoa liittyen lasten kanssa työskentelyyn sekä taito muotoilla

---

¹⁰¹ Kangas 2013, s. 98.

kysymykset ilman, että ne ovat johdattelevia.¹⁰² Tämä tulee varmistaa siten, että lasta kuulevat käräjätuomarit ovat saaneet koulutusta ja kokemusta lasten kanssa toimimisesta.

Lapsen etu ei pääse toteutumaan, mikäli lapsen näkemystä häntä koskevissa asioissa ei huomioida, erityisesti lapsen oikeuksien sopimuksen näkökulmasta katsottuna. Lapsen näkemykset tulisi huomioida häntä koskevissa asioissa, ja lapsella tulisi olla aina mahdollisuus tuoda oma näkemyksensä ilmi. Joskus lapselta voi puuttua riittävä asiantuntemus tai kokemus muodostaa järkeviä mielipiteitä, jotka voitaisiin ottaa huomioon päätöksenteossa. Tällöin lapsen osallisuus on tarpeetonta.

Lapsen kuuleminen ja kynnys sen toteuttamiselle ovat lakiuudistuksen myötä helpottuneet. Uusi laki on joustavampi sille, että lasta voidaan kuulla itse tuomioistuimen toimesta, ja näin ollen lapsen oikeudet esittää oma mielipiteensä ja tulla kuulluksi paranee.

Käräjätuomaria avustaa lapsen kuulemisessa joissain tapauksissa asiantuntija-avustaja. Se, että lapsia kuullaan oikeudessa asiantuntija-avustajan avustuksella on sinänsä hyvä asia. Ongelmallista kuitenkin on, että lainvalmistelutöiden mukaan asiantuntija-avustaja ei saa millään tavoin osallistua päätöksentekoon ja lapsen ”kuuleekin” eli hänen kanssaan aktiivisesti keskustelea nimenomaan käräjätuomari. Koska asiantuntija-avustaja ei saa olla osallisena millään tavoin päätöksentekoon, tuomari ei voi edes keskustella asiantuntija-avustajan kanssa lapsen kertomasta ja sen merkityksestä. Tämän vuoksi on kyseenalaista, mikä on asiantuntija-avustajan rooli oikeudenkäynnissä lapsen kuulemisen yhteydessä. Asiantuntija-avustajat tuovat omalla ammattitaidollaan tuomarin tietoon monia lapsen kehitykseen ja henkiseen kykyyn liittyviä asioita sekä myös tärkeitä lapsiperheen elämään liittyviä käytännön asioita. Asiantuntija-avustajan rooli lapsen kuulemisessa oikeudenkäynnin yhteydessä on todennäköisesti asia, joka muotoutuu käytännön kokemusten myötä ja ehkä lopulta vaatii lakiinkin jonkinlaista täsmennystä. On myös mahdollista epäselvyyksien vähentämiseksi, että tuomarit kuulevat lapsia ilman asiantuntija-avustajaa.

Tuomioistuimessa lapsen kuuleminen tapahtuu lakiuudistuksen jälkeenkin pääsääntöisesti sosiaalitoimen tekemän olosuhdeselvityksen ohessa, jossa sosiaalityöntekijät tiedustelevat ja kartoittavat lapsen mielipidettä ja tahtoa asiantuntevasti. Näin ollen lakiuudistuksella ei ainaakaan vielä ole suurta vaikutusta käräjäoikeuden toimintaan.

Lakiuudistuksen myötä lapsen oikeus mielipiteensä ilmaisemiselle on turvatumpi aikaisempaan verrattuna. Uudistuksen myötä myös Suomen lainsäädäntö on muokkautunut yhteneväisemmäksi lapsen oikeuksien kannalta, ja lapsen etu on huomioitu paremmin.

---

¹⁰² Puonti yms. 2004, s. 134.

Lähteet

Kirjallisuus ja artikkelit

- Aaltonen, A. 2009. Lapsioikeus ja lapsen oikeus tuomioistuimissa. Helsinki: Edita.
- Aaltonen, A. 2015. Huoltoriitojen sovittelu tuomioistuimissa. Helsinki: Kauppakamari.
- Aarnio, A. 2014. Oikeutta etsimässä. Helsinki: Talentum.
- Araneva, M. 2016 Lapsen suojelu: toteuttaminen ja päätöksenteko. Helsinki: Talentum.
- Fortin, J. 2009. Children's Rights and the Developing law. 3. painos. Cambridge: Cambridge University press.
- Hakalehto, S. 2018. Lapsioikeuden perusteet. Helsinki: Alma Talent.
- Hakalehto-Wainio, S. 2013. Lapsioikeus murroksessa. Helsinki: Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy.
- Husa, J., Mutanen, A. & Pohjolainen, T. 2008. Kirjoitetaan juridiikkaa 2. uudistettu painos. Helsinki: Talentum.
- Husa, J. & Pohjolainen, T. 2014. Julkisen vallan oikeudelliset perusteet. Helsinki: Talentum.
- Kangas, U. 2013. Perhe- ja jäämistöoikeuden perusteet. Helsinki: Talentum.
- Karttunen, R. 2010. Isän ja äidin välissä. Lapsen kuulemisen psykologinen kehys huolto- ja tapaamisriidoissa. Tampere: Tampere University Press.
- Kempainen, O. 2016. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistaminen. Näkemyksiä uudistamistarpeista. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriö, Mietintöjä ja lausuntoja 35/2016. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Kempainen, O. & Määttänen, L. 2018. Lapsenhuoltolain uudistus. Lausuntotiivistelmä työryhämämietinnöstä. Oikeusministeriö, Mietintöjä ja lausuntoja 13/2018. Helsinki: Oikeusministeriö.
- Kurki-Suonio, K. 2010. Lapsen huoltajien yhteistyön vaikeus ja oikeuden keinot. Lakimies 7-8/2010, s. 1183-1203.
- Pajulammi, H. 2014. Lapsi, oikeus ja osallisuus. Helsinki: Talentum.
- Puonti, A-M., Saarnio, T., Hujala, A. 2004. Lastensuojelu tänään. Helsinki: Tammi.

Mikkola, T. 2001. Oikeusvertailun merkitys kansallisten yksityisoikeudellisten normien tulkinassa. Edilex. Viitattu 27.5.2020 <https://www.edilex.fi/artikkelit/17.pdf>

Savolainen, M. 1984. Lapsen huolto ja tapaamisoikeus. Helsinki: Suomen Lakimiesliiton Kustannus Oy.

Singer, A. 2012. Barnets bästa. Om barns rättsliga ställning i familj och samhälle. Visby.

Toivonen, V-M. 2017. Lapsen oikeudet ja oikeusturva: Lastensuojeluasiat hallintotuomioistuimissa. Helsinki: Talentum.

Kotimaiset virallislähteet

Eduskunnan vastaus EV 175/2018 vp.

Eduskunta. Lakien säätäminen. Viitattu 15.3.2020. https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/eduskunnan_tehtavat/lakiensaaminen/Sivut/default.aspx

Eduskunta. Lainvalmistelu ja eduskunta-asiakirjat.

https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/kirjasto/aineistot/kotimainen_oikeus/kotimaiset-oikeuslahteet/Sivut/Lainvalmistelu-ja-eduskunta-asiakirjat.aspx

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annetun lain muuttamisesta jaeräiksi siihen liittyviksi laeiksi, HE 88/2018.

Lapsenhuoltolain uudistaminen. 2017. Työryhmän mietintö. Lapsenhuoltolain uudistamistyöryhmä. Oikeusministeriö, Mietintöjä ja lausuntoja 47/2017. Helsinki: Oikeusministeriö.

Muistio lapsenhuoltolain uudistamistarpeista. 2016. Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistaminen. Oikeusministeriön lainvalmisteluosasto, yksityisoikeuden yksikkö.

Valiokunnan lausunto StVL 6/2018 vp.

Valiokunnan mietintö LaVM 12/2018 vp.

Ratkaisujen Suomi. Neuvottelutulos strategisesta hallitusohjelmasta. 2015. Viitattu 15.5.2020. https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Hallitusohjelma_27052015.pdf

YK:n lapsen oikeuksien sopimus 60/1991

Yleiskommentti nro 12 (2009) Lapsen oikeus tulla kuulluksi. 2009. YK:n lapsen oikeuksien komitea.

Yleiskommentti nro 14 (2013) lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta) 2013. YK:n lapsen oikeuksien komitea.

Ulkomaiset virallislähteet

Committee on the Rights of the child. Consideration of reports submitted by States parties under article 44 of the Convention. Concluding observations: Finland. (CRC/C/FIN/CO/4)

Prop. 2002/03:53. Regeringens proposition 2002/03:53, Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m.

Lainsäädäntö

Föräldrabalken 381/1949 (Ruotsi)

Forældreansvarsloven (Tanska)

Laki holhoustoimesta 442/1999

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta

Laki lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan päätöksen täytäntöönpanosta 619/1996

Lastensuojelulaki 417/2007

Lov om barn og foreldre (barnelova) (Norja)

Oikeudenkäymiskaari 4/1734

Suomen perustuslaki 731/1999

Muut lähteet

Mikä on lasten oikeuksien sopimus? Unicef. Viitattu 15.4.2020.

<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/mika-on-lapsen-oikeuksien-sopimus/>

Lapsen oikeuksien sopimus - koko teksti. Unicef. Viitattu 16.5.2020.

<https://www.unicef.fi/lapsen-oikeudet/sopimus-kokonaisuudessaan/>

Lapsen huoltoa ja tapaamisoikeutta koskevan lainsäädännön uudistus, lapsenhuoltolain uudistamistyöryhmä. Säädösvalmistelu. 2016. Viitattu 10.2.2020.

<https://oikeusministerio.fi/hanke?id=afb68d97-f273-4760-a132-3a5ab8cf065e>

Lapsen kuuleminen. Väestöliitto. 2018. Viitattu 15.5.2020.

https://www.vaestoliitto.fi/parisuhde/tietoa_parisuhteesta/avio-ja_avoliiton_lakitieto/lapsen_kuuleminen/

Taulukot

Taulukko 1: Käräjäoikeuden käsittelyyn päätyvien hakemusasioiden määrä vuositasolla 2015-2016. (Oikeusministeriön julkaisu 47/2017.)	18
Taulukko 2: Hallituksen ehdotukset lain uudistamiseksi lapsen kuulemisen osalta. (HE 88/2018 vp.)	25
Taulukko 3: Vanhan ja uuden lain vertailu lapsen kuulemisen osalta (Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361)	26
Taulukko 4: Lakiin lisätty uusi pykälä koskien lapsen kuulemistä (Eduskunnan vastaus EV 175/2018 vp).	27